ڕەوشی جیهانیی و پرسی کورد

ئا: ئەکرەمی میهرداد

خەباتی نەتەوەیی کورد بۆ ڕزگاربوون لە داگیرکردن و دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی کەوتووەتە ژێر کاریگەریی دوو هۆکاری گەورەو چارەنووسسازی نێودەوڵەتی و ناوچەیی، بەجۆرێك کە لە ڕابردوو، ئێستاو ئایندەشدا دەتوانن دەوری بڕیاردەرو کاریگەرییان هەبێت لەسەر پرسی ئەم نەتەوەیە. کاریگەری جیهانی و ناوچەیی لە پرسی کوردی لە دوو سەردەمی زۆر گرنگ و چارەنووسسازدا دەوری زۆر گەورەیان بینیوە، یەکەمیان سەردەمی گەمارۆی سەپێندراوی هێزە ناوچەیی و جیهانییەکان کە توانیویەتی بۆ ماوەی نزیکەی پێنج سەدە واتە ساڵانی ١٥٠١-١٩٩١ز، تەواوی خەبات و تێکۆشانی کوردی بخاتە ژێر کاریگەری نیگەتیڤی خۆیەوەو بەئاشکراو ڕاستەخۆ گورزی جەرگ بڕ لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد بوەشێنێت. لەم سەردەمەدا سەبارەت بەڕێکەوتن و پیلانی نێودەوڵەتی و ڕێکخستن و هێزی ناوچەیی دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان، کورد نەیتوانیوە ئەو گەمارۆ سەپێنراوو ئەو سنوورانەی کە هێزەکانی ناوچەیی و جیهان، کە بەباڵای کوردیاندا بڕیبوو، ڕزگاری ببێت، چونکە زۆر بەسادەیی و ئاشکرا کورد نەیدەتوانی دەرۆستی ئەو گەمارۆیە بێت، سەردەمی دووەم، سەردەمی گرنگیدان بەپرسی کوردو خەباتی کوردانە لەلایەن هێزەکانی جیهانی و ناوچەییەوە بەمەبەستی پڕکردنەوەی بۆشایی دەرەوەی دەسەڵاتی[1] ناوچەیی و جیهانی سەبارەت بەکوردو بزووتنەوەی کوردایەتی، وەکو بەشێك لە سیاسەت و ستراتیژی نوێی خۆیان بۆ کێشەی کورد. بەواتایەکی تر ئەگەر سەردەمی یەکەم لەلایەن هەردوو هێزی جیهانی و ناوچەییەوە سیاسەتێکی دژ بەکوردو گەمارۆدانی کوردی هەبوو، ئەوا لەم سەردەمەدا (کە لە ساڵی ١٩٩١ بەدواوە دەست پێ دەکات و تائێستا بەردەوامە) سیاسەتێکی کوردی و گرنگی دان بەکوردستان لەلایەن هێزی جیهانی بڕیادەرو هێزی ناوچەیی ئیسلامی و دژ بەهێزو سیاسەتی جیهانی بەرچاو دەکەوێت.. بۆ زیاتر ئاشکراکردن و

ڕوونکردنەوەی ئەم باسە، وای بەباش دەزانم کە هەردوو سەردەمەکەی خەباتی کوردی بۆ ڕزگاری و ڕەوش و سیفەت و کاریگەرییەکی ئەو دوو سەردەمە فراوانتر باس بکەم:

سەردەمی یەکەم: سەردەمی گەمارۆی جیهانی و ناوچەیی لە دژی بزووتنەوەی کوردی (١٥٠١-١٩٩١).

پاش دامەزراندنی دەوڵەتی سەفەوی (١٥٠١-١٧٢٢)و پەیدابوونی هێزێکی ئیسلامی شیعە مەزهەبی ئێرانی وهەوڵی ئەو دەوڵەتە لاوە بۆ گەشەکردن و فراوان بوون و بەرەو پێشەوەچوون، بۆ بوون بەهێزێکی ئیمپراتۆری و ناوچەیی کاریگەر، یەکەمین پریشکی وەبەر کوردی نزیکی خۆیان و کوردی بەنەژاد ئارییی کەوت. ئەو کاتە بەشی زۆری کورد لەسەر مەزهەبی سوننە بوون و ئەمەش لەگەڵ هەوڵ و ئاواتی سەفەوییەکان بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی شیعەو ئێرانی نەدەهاتەوە. یەکەمین بەرەنگاربوونەوەی لەگەڵ کوردەکاندا بەرپابوو، هەوڵی شا ئیسماعیلی سەفەوی و دەوڵەتەکەی بۆ داگیرکردنی کوردستان و بە زۆر بەشیعەکردنی خەڵك و دروستکردنی پەرژینێکی مەزهەبی لە دژی دەوڵەتی بەهێزو دەسەڵاتداری سوننە مەزهەبی عوسمانی وای دەخواست کە سەرەتا ئەم بەرەنگارییە بکەوێتە کوردستانەوە، چونکە تەواوی سنوورەکانی نێوان عوسمانی (سونني)و سەفەوی (شیعە)دا لە کورد پێکهاتبوو.

کوردو سەرانی میرنشینە کوردیەکان، یان دەبوو تەسلیم بن بەمەزهەبی شیعەی ئێرانی یان دەبوو بەردەوام بن لەسەر سوننی بوونی خۆیان و ببنە هێزێکی یەدەك و شەڕکەری عوسمانی لە دژی ئێرانی هاونەژادی خۆیان. هێرشی دینی ئیسلام و خەلافەتی ئیسلامی یەك لە دوای یەك بەجۆرێك کوردی لەبەر یەك ترازان و هەڵوەشاندبوو، کە کورد بەهۆی زمان و نەژادی بەشێك بوو لە میللەتانی ئاریی (ئێرانی)و بەهۆی دینیشەوە بەشێك بوو لە درێژکراوەو قەڵەمڕەوی دەسەڵاتی عوسمانی، سەرەنجام سەرانی میرنشینە کوردیەکان بەهۆی مەلا ئیدریسی بەدلیسی سەر بەسوننەی عوسمانی و شێخی تەریقەتی نەقشبەندی بەرەو عوسمانییەکان ساغ بوونەوە. واتە کورد سیاسەتێکی دینی و ئیسلامی (سوننەتی) گرتەبەر کە بێگومان نەیدەتوانی وانەکات چونکە ڕەوشی ئەو سەردەمە ڕەوشێکی دینی و ئیمپراتۆری بوو، واتە کورد نەیدەتوانی سیاسەتێکی جیا لە سیاسەتی ئیسلامی هەبێت و سەرەنجامیش زیانی گەورەو کۆیلەبوون بوو بە نسیبی کورد. سوڵتانی عوسمانی لە دوای جەنگی چاڵدێران لەگەڵ شانزە کەس لە میرانی کورد، پەیمانێکی بەست کە تیایدا مافی دەسەڵاتداری ئەوانی بەشێوەی خودموختاری هەر لە مەلاتیەوە هەتا دەریاچەی وان بەرەسمی ناسی و لەم پەیمانەدا چوار مادەی گرنگ و کاریگەی (بۆ عوسمانی و بۆ کورد) تێدابوو.

١- دەسەڵاتدارە ناوچەییەکانی کورد، سەربەخۆیی خۆیان دەپارێزن.
٢- شێوەی دەسەڵاتدارێتی پشتاوپشت دەبێت، واتە لە دوای باوك کوڕەکان دەچنە سەر دەسەڵات.
٣- کوردەکان دەبێت لەهەموو جەنگەکانی دەوڵەتی عوسمانیدا بەشداری بکەن.
٤- دەوڵەتی عوسمانی لە بەرامبەر دەستدرێژی دەرەکی دژی دەسەڵاتدارە ناوچەییەکانی کوردستان، یارمەتیدەر دەبێت[٢].

ئەگەر بەچاوێکی ورد تەماشای ئەم ڕێکەوتنە بکەین تەنها خاڵی یەکەمی لە بەرژەوەندی کوردا بوو (کە ئەویش بێگومان زۆری نەخایاند، چونکە ئەو ڕێکەوتنە لە ساڵی ١٥١٤دا مۆرکراو لە ساڵی ١٥٣٠ بە دواوە سوڵتانی عوسمانی دەستی کرد بەلێدانی میرنشینە کوردییەکان و یەك لە دوای یەك لە ناوی دەبردن)و خاڵی دووەمیش لە بەرژەوەندی سەرانی کوردو بنەماڵەکانیشدا بوو (ئەو سەردەمە سەردەمی دەسەڵاتی بنەماڵەو دین یان مەزهەب بوو واتە بناغەی ڕەوایی دەسەلات، چ میرنشینی یان ئیمپراتۆری، بنەماڵە بەهێزە دەسەڵاتدارەکان و پشتیوانی دین یان مەزهەبەکانە بۆ ئەو دەسەڵاتە). بەلاّم خاڵی (٣)و (٤) کە بەمەبەستی سەرەکی ئەم ڕێکەوتنەیە، بەتەواوی لە بەرژەوەندی دەوڵەتی عوسمانیدایە، دەوڵەتی عوسمانی لەم ناوچەیەدا کە کوردی تێدا نیشتەجێیە، شەڕەکەی تەنها لەگەڵ ئێراندایە، کە بێگومان کوردەکانی ڕۆژئاوای ئێران یەکەمین خەڵکن ڕووبەڕووی شەڕ دەبنەوە لەراستیدا تەواوی جەنگی ئێران و عوسمانی کەوتە ناوچە کوردنشینەکانەوە. کوردەکانی ڕۆژهەلاّتی عوسمانی بەگژ کوردەکانی ڕۆژئاوای ئێران کرانەوە زۆرینەی کوردیش لەلایەن عوسمانییەوە کرا بەگژ ئێراندا، من بۆیە ئەم خاڵە دەوروژێنم چونکە کاتێك کە کورد دەکرێت بەگژ ئێراندا، بێگومان بەگژ سەرچاوەکانی ئێرانی و ئاریی بوونیشدا دەکرێت، هەر لە زمان، فەرهەنگ، دین، خاك و شارستانی کە هەموو ئەم سەرچاوانە تا ئەوکاتە سەرچاوەی هاوبەشی نێوان کورد ئێران بوون، بەم جۆرە کورد کرا بەگژ بەشێك لە سەرچاوەکانی بوونی خۆیدا، سەرەنجام کورد بێ بەری دەبێت لە بوونی تا ئەوکاتەی خۆی، ئەم جارەش وەکو جارەکانی پێشوو بێبەش دەبێت لە ناسنامەی خۆی و لە ئێراندا دەکرێتە کەمایەتییەکی دوژمن بەزۆرایەتی شیعەی ئێرانی، دوابەدوای ئەوە (لە ساڵی ١٦٠٠ بەدواوە) کۆچی زۆرەملیّ و ئەنفالی کوردی لەلایەن شاعەباس و دەوڵەتی سەفەوی دەست پیّ دەکات. هەر بەو جۆرەش کورد لەلای عوسمانی دەبێتە کەمایەتی و سەبارەت بە بەهێزی و زەبروزەنگی عوسمانی کورد ناچار دەکرێت لەبەردەستی نەژادێکی جیاواز، بێگانەو دوژمندا ژیانی کۆیلەیی و ژێردەستی بەسەر بەرێت، هەرچەندە ئەمە یەکەم جار نەبوو کە کورد سیاسەتێکی ئیسلامی پەیڕەو دەکرد، لەراستیدا لە هەردوو لای عوسمانی و سەفەویدا بەسەریا سەپێنرابوو، بەلاّم گەورەترین ژیان و کاریگەری نێگەتیڤی درێژ ماوەی بۆ کورد بەدیاری هێنا.

پاشان عوسمانییەکان کوردەکان دەکەنە پردی سەرە ڕێگای داگیرکردنی جیهانی عەرەبیش، واتە لە دوای ساڵی ١٥١٦ بەدواوە (دوای ڕێکەوتن و دابەشکردنی کوردستان لە ١٥١٤دا) هێرشی عوسمانی بەپشتیوانی کورد (بەپێی خاڵی سێی پەیمانی ناوبراو) بۆ داگیرکردنی وڵاتانی عەرەبی دەستپێدەکات، ئەم دوو دەوڵەتە گەورەیەی جیهانی ئیسلام، سەرەڕای ئەوەی کورد دابەش و کۆیلە دەکەن لە نێوان خۆیاندا، دەبنە دوو زلهێزی ناوچەیی و هەر بەو بۆنەیەشەوە دەتوانن لە هێزو بەرژەوەندی جیهانیشدا دەورو کاریگەریان هەبێت و سەرەنجام ڕەوشی ناوچەیی و جیهانی بەئارەزووی ئەم دوو دەوڵەتە دەبێت لە دژی کورد. هێزو دەسەلاّتی

هەردوو دەوڵەت و ئیمپراتۆری ئێرانی عوسمانی تەواوی ڕەوشی ناوچەکەی گۆڕی و دەوڵەتی عوسمانی توانی بەشێکی زۆری ناوچەی ئیسلامیی ڕۆژئاوا بخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆی و دەوڵەتی سەفەویش بووە هێزێکی ئیسلامی دژ بەعوسمانی لە جیهانی ڕۆژهەڵاتی ئیسلامیدا. بەڵام وێڕای هێزو دەسەڵاتی جیهانی و ناوچەیی ئەم دوو ئیمپراتۆرییە، بەردەوام شۆڕش و ڕاپەڕینی کوردی بۆ بەدەستهێنانی مافەکان هەر بەردەوام بووە. کاتێك میرنشینێك دەڕووخا لە شوێنێکی دیکەی کوردستاندا میرنشینێکی دیکە پەیدا دەبوو لەو سەردەمانەدا هەمیشە دەسەڵاتی ناوچەیی لە وڵاتی کورداندا هەر بەردەوام بووە.

ئەم ڕەوشە ئاماژە بۆ دوو هۆی گرنگ دەکات: یەکەم، هێزو دەسەڵاتی ئەو دوو ئیمپراتۆرییە نەیان دەهێشت میرنشینە کوردییەکان لەوە زیاتر گەشەو فراوان بن کە هەڕەشە لە دەسەڵاتیان و هەژمونیان لە کوردستاندا بکات و دووەم، وێڕای هێزی ئەمان، بەرەنگاری کوردی بەجۆرێك بووە کە هەمیشە دەسەڵاتی سەربەخۆ یان نیمچە سەربەخۆی لە کوردستاندا هەبووە, بەردەوام بووە لە هەوڵی دامەزراندنی دەسەڵاتی خۆیاندا. بۆیە ئەم قسانە دەکەم، چونکە لە جیهانی ژێر دەسەڵاتی سەفەویدا تەنها کورد میرنشینی هەبووەو لە جیهانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانیشدا کورد (لەم دوایییانەشدا میسر، واتە لەسەردەمی نۆزدە بەدواوە) دەسەڵاتی خۆیان هەبووەو سەرجەمی ناوچەو وڵاتانی دیکە ڕاستەوخۆ لەلایەن ئەو دوو ئیمپراتۆریانەوە بەشێوەی ویلایەت، فەرمانڕەوایی کراون، دیسان نابێت ئەوەشمان لەبیر بچێت کە بەردەوام دەسەڵات و هەژموونی جیهانی و ناوچەیی لە بەرژەوەندی ئەو دوو دەوڵەتەداو لە ژیانی کێشەی کوردیدا، بەئەنجام گەیشتووە.

دوو دەوڵەتی عوسمانی و ئێرانی پاش ئەوەی دەبنە دوو زلهێزی ناوچەیی و دوو هێزی کاریگەری گرنگ لەسەر ڕەوشی جیهانی و سەرەنجام ون بوونی بەرژەوەندی کورد لەو نێوانەدا، واتا تەنها خوێندنەوەی بەرژەوەندی هێزە گەورەکانی دنیا (ڕوسیا، بەریتانیا، نەمسا، فەرەنساو پاشانیش ئەڵمانیاو ئەمریکا)و بەرژەوەندی دوو زلهێزی ناوچەیی ئیسلامی (سوننەو شیعە)و قوربانیدان بەبەرژەوەندی کورد، دەبێتە ڕەوشێکی بەردەوام و دەسەڵاتدار بەسەر بەرژەوەندی و هێزی جیهانی و ناوچەیدا، ئەم ڕێکخستنە، پیلانە، ڕەوشە نێودەوڵەتی و ناوچەییە بەردەوام دەبێت و ئەو گەمارۆ جیهانییە بەسەر کوردا دەسەپێت و ئەم هەلومەرجە هەتا سەردەمی سەرهەڵدانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بەردەوام دەبێت.

سەرهەڵدانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد

بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە ساڵی ١٨٤٢ بەدواوە لەسەردەمی باوکی ناسیۆنالیزمی کورد (بەدرخان پاشا) دەست پێ دەکات[٣] ئەم بزووتنەوەیە گەلێك هێزو توانای گەورە پەیدا دەکات و بەشی هەرەزۆری کوردستانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی ڕزگار دەکات، بەڵام یارمەتی و هاوکاری هێزە جیهانییەکان (ڕوسیا، بەریتانیا، نەمساو ئێران) بۆ دەوڵەتی عوسمانی لە دژی بزووتنەوەی بەدرخان بەبیانووی پشتیوانی لە ئەرمەنییەکان لە دژی کورد، گورزی کوشندەیان لە بزووتنەوەی کورددا.

بەشی زۆری زانستکاران و لێکۆڵەرەوەکان لەسەر ئەوە هاوڕان کە کارە گرنگەکانی بەدرخان پاشاو ڕاپەڕینی کوردستان کە بریتین لە (لێدانی سکەی پارە، هەڵکردنی ئاڵای سەربەخۆی کوردستان، دامەزراندنی لەشکری ڕزگاری، نەدانی باج بەبابی عالی، جیاکردنەوەی سنووری کوردستان، خوێندنەوەی وتاری هەینی بەناوی پاشای کوردستان بەدرخان، چوون یەك کردنی هاووڵاتیان و نەهێشتنی سیاسەتی جیاکردنەوەی هەڵاواردنی عوسمانی لە نێوان ئیسلام (پلە یەك)، مەسیحی (پلە دوو)، جولەکە (پلە سێ)و بەدرخان ڕایگەیاند کە هەموو هاووڵاتیان پلە یەکن و لە ماف و ئەرکدا یەکسانن) بەباشترین بەیاننامەی ناسیۆنالیزمی سەربەخۆخوازی کوردی دادەنرێت. لەکاتێکدا دەبێت ئەوە بزانین کە ئەم بزووتنەوە کوردییە، زۆر لە پێش بزووتنەوەی نەتەوەیی ئیتاڵیا (١٨٦٠). بزووتنەوەی ئەڵمانیا (١٨٧٠) و یەکێتی ئەمریکا (١٨٦١) بوو کە ئەمەش هێزی بزووتنەوەی کوردی لەو سەردەمەدا پیشان دەدات. بەڵام یەکێك لە کارە خراپەکانی بەدرخان، بەداخەوە لێدانی مەسیحی و ئەرمەنییەکان بوو کە باشترین بەهانەی دایە دەست وڵاتانی ئەوروپی کە پشتیوانی لە دەوڵەتی عوسمانی بکەن لە دژی کورد ئەوان (ئەوروپییەکان) لە خوایان دەویست بەدرخان و کورد ئەو سیاسەتە ئیسلامیە هەڵەیە پیادە بکەن بۆ ڕەواییکردنی دژایەتی کوردی و سەرەنجام سەپاندنەوەی پیلانی نێودەوڵەتی و بەهێزکردنی گەمارۆی جیهانی و ناوچەیی لە دژی کوردو لە بەرژەوەندی عوسمانی و جیهانی.

بزووتنەوەی نەهری (١٨٧٨-١٨٨٢)یش هەر بەو شێوەیە، وەکو بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی و سەربەخۆییخواز بێگومان ئەم جارە بەبێ پیادەکردنی هەڵەکەی بەدرخان و هەوڵدان بۆ گرتنەبەری سیاسەتێکی دینی جیاواز لە عوسمانی و ئێرانی و بەئاشکرا ڕاگەیاندنی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری کە ئەم نەتەوەیە لە هەموو شتێکدا جیاوازە لە عوسمانی و ئێرانی، لە زمان، فەرهەنگ، خاك، دابونەریت و تەنانەت لە دینیشدا جیاوازین لەوان کە بەمەبەستی شێخ ئەوەبوو کە کورد پەیڕەوی لە تەسەوفی کوردی دەکرد وەکو ئیسلام بوونێکی کوردی یان پاراستنی ناوەڕۆکی ئایینی کورد لە ناو ئیسلامدا[٤] لەلایەن پیلان و بەرژەوەندی نێودەوڵەتی و ناوچەییەوە لەناو دەبرێت و هەموو هێزە گەورەکانی ئەوسای دنیا (بەریتانیا، ڕوسیا، نەمسا، ئێران و ئەمریکا) بەئاشکراو ڕاستەوخۆ کەوتنە پیلان گێڕان بۆ لەناوبردنی بزووتنەوەی کوردی. زۆرێك لەسەرچاوەکان ئاماژە بەوە دەدەن کە سەرەتای ڕێککەوتن و پەیمانی ئەمریکی و ئێرانی لە ساڵی ١٨٨٢دا لەسەر حسابی جەستەی برینداری شۆڕشی کوردی بوو[٥].

سەردەمی ئیمپریالیزمی ئەوروپی

ئەم ڕەوشە بەردەوام دەبێت هەتا سەردەمی هاتنی ئیمپریالیزمی ئەوروپی بۆ ناوچەکەو سەرەتای دەستپێکردنی پیلان و ڕەوشێکی نوێ، بەڵام بۆ کورد هەر هەمان ڕەوشی دژ بەکورد (واتە کۆن) لە ساڵانی نێوان ١٩١٨-١٩١٩, هەر بەشێوەی جاران، واتە گەمارۆی جیهانی و ناوچەیی لە دژی کوردو بەقازانجی بەرژەوەندی دەوڵەتی داگیرکەری کوردستان، بەردەوام دەبێت. سەردەمی هاتنی ئیمپریالیزمی ئەوروپی (بەریتانی و فەرەنسی)و

دورستکردنی چەندین دەوڵەتی بەناو نەتەوەیی (تورکیا، ئێران، عیراق، سوریا)و چەندین دەوڵەتی عەرەبی و دیسان دابەشکردنی کوردستان و هێنانەدی پیلانێکی نوێی جیهانی و ناوچەیی بەشێوە نوێ و بەناوەڕۆك کۆن (سەپاندنەوەی ئابلۆقەی جیهانی و دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان).

بەرژەوەندی دەوڵەتی ئیمپریالیست و تیۆری دەوڵەتی نەتەوەیی ئینگلیزی و فەرەنسی و هەوڵی ئەوان بۆ دامەزراندنی چەندین دەوڵەتی دەستکردی وابەستە بە خۆیان لەسەر حیسابی بەرژەوەندی کوردو نەتەوەکانی ئامازیگ، قبتی و باشووری سودان، وڵاتانی ئەوروپی لەوکاتەدا سیستەمێکی دەوڵەتی دروستکراویان هێنایە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەم ناوچانەیان کرد بە چەند دەوڵەتێك کە تا ئێستا هیچ کامیان نەیانتوانیوە بگەنە ئاستی نەتەوەیی بوون[٦]. لەم سەردەمەدا پاش ئەوەی جارێکی دیکە کورد لەلایەن دەوڵەتانی گەورەی ئەوروپییەوە دابەشکرایەوە بۆ چوار پارچەو دیسان رووبەڕووی ئابلۆقەیەکی بەهێزتر بوویەوەو رەوشەکەی بەجۆرێك گۆڕانی بەسەر داهات کە بەراستی کورد، بەبێ پشتیوانی هێزی جیهانی و ناوچەیی لەو هاوسەنگییەی کە بەسەر ناوچەکەدا سەپێنرابوو، نەیدەتوانی رزگاری ببێت، ئەمجارەیان کوردیان دابەش کرد بەسەر چەند دەوڵەتێکدا، کە وێڕای ئەوەی خاوەنی سەروەری و سەربەخۆیی خۆیان بوون، بەڵام هەر یەکێکیان لەلایەن هەژموونی یەکێك یان زیاتر لە دەوڵەتە گەورەکانەوە دەپارێزرا، کە ئەویش لە پێناوی بەدیهێنانی جۆرێك بوو لە هاوسەنگی و جێگری بەرژەوەندییەکانی نێوان خۆیان لەگەڵ بوونی ناکۆکی و ململانێی جیهانیشدا لەسەر ناوچەکانی هەژموون. ئەم هاوسەنگییە نەدەبوایە تێك بچێت، ئەم دەوڵەتانەی کە کوردیان ناچار کرد لە چوارچێوەیاندا بژی، بوونە (لە راستیدا کرانە) ئەندامی نەتەوەیەکگرتووەکان و بەم جۆرە هەموو رێگاکانی هێزە گەورەکانی دنیا, رەوشی ناوچەیی و پەیمان و یاسا جیهانییەکان لە قەدەغەکرا کە بچووکترین یارمەتی بۆ کێشەکەی پەیدا بکات و شۆڕشەکانی کوردیان لە پشتی دیوارێکی بەهێزی ئابلۆقەی سیاسی، جیهانی، ئابووری و ناوچەیدا زیندانی کران و پیلانێکی نێودەوڵەتی و ناوچەیی بەم جارەش بەسەر کوردا سەپێنرایەوە[٧].

پاش ئەوەی کە ئیمپریالیزمی بەریتانی هاتە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دەستیکرد بەدروستکردنی چەند دەوڵەتێکی بەناو نەتەوەیی لە دوای شەڕی یەکەمی جیهان و لێك هەڵوەشانی ئیمپراتۆی عوسمانی، چەندین (دەوڵەتی نەتەوە)یی ئێران، تورکیا، سوریا، عیراق و ئوردن دامەزران و بەخشڵی نەتەوەیی رازێنرانەوە. گیروگرفتی سەرەکی (دەوڵەتە نەتەوە) لە وڵاتانی دواکەوتوو پەرە ئەستێنێ فرە نەتەوەیی وەکو ئێران و تورکیاو عێراق و سوریا لەوەدایە دەوڵەت بەشێوەیەکی میکانیکی بۆتە چەمکێکی سیاسی و سەرخانی نەتەوە باڵادەستەکان و هەرگیز نوێنەرایەتی ئەو نەتەوانە ناکا کە لەژێر چەتری دەسەڵاتی خۆیاندا کۆیانکردوونەتەوە. لێکۆڵینەوەی پسپۆڕان دەریان خستووە، لە جیهانی ئەمڕۆدا سنوورە نەتەوەیی، سیاسییەکان واتە دروستبوونی دەوڵەتەکان لەسەر بناغەی رەوایی نەتەوەیی بوون، لە زۆر وڵات یەکتری

ناخوێنێتەوەو پێکەوە نەگونجاوو ناکۆکن، تەنیا ١٣ دەوڵەتی نەتەوەیی لە دنیادا لە باری نەتەوەییەوە یەکدەست و یەکرەنگ یەك نەتەوەن، ئەوانی تر تێکڕا، دەوڵەتی نەتەوەیی نەگونجاون، تەنانەت لە ٢٩ وڵاتدا پڕنفوزترین بەشی نەتەوەیی دەسەڵاتداریان لە ٥٠٪ دانیشتوانی وڵاتەکەشیان کەمترن. زۆربەی ئەو دەوڵەتە نەتەوەییانە، فرە نەتەوەین و لە رەوشی ئاشتی یان شەڕدا بەزۆر پێکەوە دەژین[٨].

هاتنی ئیمپریالیزمی بەریتانی بۆ رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەگەڕێتەوە بۆ ناوەڕاستی سەدەی نۆزدە واتا پاش ئەوەی هندستانی داگیرکرد, دەیەویست کە ڕێگای نێوان هندو رۆژهەڵاتی ناوەراست و ئەوروپا دابین بکات. دەبینین هەموو هەوڵی بەریتانیا بۆ ئەوەیە کە ئەم ڕێگایە بەشێوەیەکی راستەخۆ لەبەردەستی هێزی خۆی یان وابەستە بەخۆیدا بێت. بەریتانیاو پاشان وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو پاشان سەرهەڵدان و بەهێزبوونی یەکێتی سۆڤیەت لە ناوچەکەدا رەوشی ناوچەکەیان وا لێکرد کە لە هەردوو لاوە یارمەتی و پشتیوانی وڵاتانی داگیرکەری کوردستان بکرێت و کوردیش جارێکی دیکە بکرێتە قوربانی. بۆ زیاتر ناسین و ئاشکراکردنی ئەو سەردەمانە پێویست دەکات چەند خاڵێك لەسەر هەلومەرجی ئەو کاتەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەرەنجام و گەشەکردنی ئەو رەوشانە بەپێی پیلانی نێودەوڵەتی و هەژموونی جیهانی ئاماژە پێ دەدەین:

١- بنیاتنەرانی ئیمپراتۆریای بەریتانیای مەزن لە پێش جەنگی جیهانی یەکەم، لەو بڕوایەدابوون باشترین ڕێگا بۆ پاراستنی ڕێگای هیندستان ئەوەیە کە لە سنووری دەسەڵاتی ئاسیاییاندا چەند قەوارەیەکی دروستکراوی واپێکبهێنین کە یان دەبێت راستەوخۆ لەژێر کۆنترۆڵی خۆیدا بن یان دەبێت رزگاری سەربەخۆبن لە هەژموونی هەر دەوڵەتێکی دیکەی گەورەو بەتایبەتی هەژموونی روسیا.. سەرەنجام بەریتانیا ئەم وڵاتانەی خستە ناو چوارچێوەی هەژموونی خۆیەوەو دەوڵەتەکانی (ئەفغانستان, ئێران، سییکیانگ و تبت) کێشەی گەورەی بەریتانیا (لە سەدەی نۆزدەدا) روسیای قەیسەری بوو کە بەردەوام لە هەوڵی سەرنەگرتنی ئەم سیاسەتەدا بوو، چونکە هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدابوو کە بگاتە ئاوە گەرمەکانی (کەنداوی فارس، دەریای عەرەبی و ئۆقیانووسی هیندی) یان بەهۆی کوردستانی عوسمانی و لە ڕێگای کوردستانی ئێرانییەوە یان لە ڕێگای ئەفغانستانەوە. بەریتانیاییەکان بۆ ڕێگەگرتن لە هەژموونی رووسی تەنها دوو ڕێگایان لەبەردەمدا بوو یان دەبوایە روسیایان هاوبەش بکردایە لەو سیاسەتەدا یان دەبوو پارێزگاری سەربەخۆیی ئەو وڵاتانەیان بکردایە وەکو ناوچەی قەدەغەکراوی سیاسی نێوان هەردوو زلهێزە جیهانییە دەسەڵاتدارەکەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست (بەریتانیاو روسیا)و سەرەنجام وەکو سیاسەتێکی پێویست و ناچاری (پاش چەندین جەنگی ناوچەیی وەکو جەنگی دوورگەی قەرم، جەنگی ئەفغانستان و جەنگی سیکیانگ) لەسەر سیاسەتی دووەم ساغ بوونەوەو ئەو سیاسەتەش دوو دەرئەنجامی گرنگی تێدا پەیدابوو:

أ- هەر لاوازبوون و دابەشکردنێکی ئەو وڵاتانەی کە کەوتوونەتە نێوان دەسەڵاتی بەریتانیاو روسیا

وادەكات كە بەشی هەژموونی روسیا بەرەو زیادبوون بچێت و سەرەنجام هاوسەنگی و رەوشی ناوچەكە تێك بچێت و رێگای هیندستان و ئاوی گەرم بۆ روسیا بكرێتەوە و هەڕەشە لە دەسەڵاتی بەریتانیا بكرێت لەم ناوچەیەدا.

ب- ئەگەر ئەم ناوچانە پشێوی و ئاژاوەی تێدابێت، هەم ئەو دەوڵەتانەی كە بەریتانیا پێی باشە دەوڵەتی بەهێزو سەربەخۆبن بەرەو لاوازبوون دەچن و هەم بەریتانیاش مەسرەفێكی زۆری دەوێت بۆ پاراستنی ئەو ئاسایشە، ئێرانێكی سەربەخۆو بەهێز یان توركیایەكی بەهێز كە هاوپەیمان بێت لەگەڵ بەریتانیادا بمێنێتەوە باشترە لە ئێران یان عوسمانییەكی بێ هێز كە بەئاسانی دەبوونە پارویەكی چەور لەبەردەم هێرش و هەژموونی روسیا. سەرەنجام بەریتانیا بەئاشكراو راستەوخۆ دەستیكرد بەپشتیوانی و یارمەتی ئەو دوو دەوڵەتە داگیركەرەی ئەوسای كوردستان و لە دژی هەر بزووتنەوەیەكی كوردی رادەوەستا[٩].

٢- ئەم هاوسەنگییە بەكۆتایی هاتنی سەردەمی دەسەڵاتی ئیمپراتۆری بەریتانیا لە ناچەكەدا (كۆتایی نیوەی یەكەمی سەدەی بیست و سەرەتای نیوەی دووەمی) تێك نەچوو، بەڵكو هەر ئەو دەوڵەتانەی كە دەبوایە لەو شوێنانەدا هەبن (پاكستان، ئەفغانستان، ئێران، توركیاو عێراق و سوریا) بەدەسەڵات و بەرەكەتی بەریتانیاو (فەرەنسا) كرانە دەوڵەتی نەتەوەیی بەهێزی سەربەخۆو ئەندامی كۆمەڵەی نەتەوەكان و پارێزراو لەلایەن هەژموون و هاوسەنگی جیهانییەوە. بەریتانیا، فەرەنساو روسەكان سیاسەتێكی نارۆشن و نادیاریان لەبەرامبەر كورد گرتەبەر (سەردەمی شەڕی یەكەم) بۆ ماوەیەكی كەم وازیان لە كورد هێناو هەوڵێكیان نەدا بۆ یارمەتیدانی و بەتایبەتی سیاسەتی بەریتانیا لە نێوان پیشاندانی سۆزو گەماڕۆدان و سەركووتكردنی بزووتنەوەی كوردان بۆ ماوەی دە ساڵی دوای یەكەم جەنگی جیهانی بەردەوام بوو، سەرەنجام بەئاشكراو لە بەرژەوەندی وڵاتانی ناوچەكە بزووتنەوەی كوردی سەركوتكرد.

سەركوتی بەریتانیا بۆ شۆڕش و دەسەڵاتی شێخ مەحمودو یارمەتیدانی دامەزراندنی دەوڵەتی ناسیونالیستی عەرەبی عێراقی هەمان یارمەتی پشتیوانی عوسمانی بوو لەلایەن بەریتانیاوە لە دژی شۆڕش و راپەڕینی نەتەوەیی كورد لە سەدەی نۆزدەدا، لە پاش دۆزینەوەی سەرچاوەكانی نەوتی كوردستانی باشوورو گازی سروشتی و نەوتی رۆژهەڵاتی كوردستان، جارێكی دیكە ئەم سیاسەتە جێگیرو هاوسەنگەی دژی كورد یارمەتییەكی دیكەی بۆ پەیدابوو. ئەم سامانە بەیارمەتی و پشتیوانی هێزی گەورەی ئەوسای دنیا (بەریتانیا) بخرێتە خزمەتی هەردوو دەوڵەتی ناسیۆنالیستی عەرەبی و فارسی (عێراق و ئێران)[١٠].

٣- پاش هاتنی سۆفیەت و هەوڵدانی بۆ بەدەستهێنانی ناوچەی هەژموونی خۆی ئەویش وەكو بەریتانیا هەمان سیاسەتی لەلایەنی خۆیەوەو بۆ بەرژەوەندی خۆی پیادەكرد. واتە سیاسەتی ئەوەی مادام ئەو وڵاتانە (ئێران، توركیا، عێراق، سوریا، ئەفغانستان) بەتەواوی بەشێك نین لە ناوچەی دەسەڵاتی خۆی، بۆیە دەبێت نەبن بەناوچەی تەواو پاوانكراوی بەریتانیا. سۆفیەتیش كەوتە

یارمەتیکردنی بەهێزی و سەربەخۆیی ئەو دەوڵەتانەو پشتگیری ئەو دەوڵەتانە لە دژی هەر شۆڕش و ڕاپەڕینێکی کوردی یان هەر نەتەوەیەکی دیکە (ئەرمەن، ئاشوور، ئۆزبەك) بۆ دابڕینی بەشێك لە خاکی ئەو وڵاتانە بەتایبەتی ئەگەر ئەوە بزانین ناوچە هەرە دەوڵەمەندەکانی ئەو سێ دەوڵەتە (تورکیا، عێراق و ئێران) هەر لە کوردستاندایە، واتە هێزێکی دیکەی بەدەسەڵاتی دنیا بووە هۆکارێکی کاریگەری مانەوەی جێگری و ناوچەیی دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان لە دژی کورد، بەڵام لە ڕوانگەی مەنتق و بەرژەوەندی خۆی.

٤- لە دوای جەنگی جیهانی دووەم، حاڵەتێکی شازو هەڵاوارده دروست دەبێت کە ئەویش پشتیوانی کاتی سۆڤیەتە بۆ دامەزراندنی کۆماری کوردستان (مەهاباد) کە نامۆیە بەم سیاسەتەی پێشووی جێگری و هاوسەنگی نێوان (بەریتانیاو سۆڤیەت) بۆ پشتیوانی بەهێزکردنی دەوڵەتانی بەناو نەتەوەیی داگیرکەری کوردستان. هاندانی ستالین و پشتیوانیکردنی دامەزراندنی کۆماری کوردی، کۆماری ئازەری و داوای ئەرمەنستان بۆ هەرێمەکانی فارس و ئەردەهان لەژێر دەسەڵاتی تورکیا، لەکات و سەردەمی بێ هێزبوون و لەرزۆکی ئەم جێگری و هاوسەنگییەداو هەمان هیوای سۆڤیەتەکان (هەروەکو ڕوسەکانی پێشوو) بۆ گەیشتن بەناوچەکانی ئاوی گەرم و (ئەمجارە نەوت)، بەڵام لەسەردەمێکدا کە ئەو وڵاتانەی ناوچەکە بەرەو لاوازی دەچوون بەسوود وەرگرتن لەناوو جێگاو ئایدۆلۆژیای سۆڤیەت و بەتایبەتیش لە پاش سەرکەوتنەکانی بەسەر ئەڵمانیای نازیدا. سووربوونی ڕۆژئاوا بەسەرکردایەتی ئەمریکا بۆ هەڵنەوەشانەوەی ئەم (جێگری و هاوسەنگییە)و مانەوەی ڕەوشی پێش جەنگی دووەم ڕێگەی لە مانۆڕی سۆڤیەتی گرت بۆ بەناو پشتیوانی لە کوردو ئازەرو ئەرمەن و مۆڵدانی هێزەکانی لەسەر سنوورەکانی تورکیا بولگاریا، زیادکردنی هێزەکانی لەسەر سنووری ئێران شکستی هێناو سەرەنجام هەردوو کۆماری کوردی و ئازەری وەکو گەڵای پایز وەرین. سیاسەتی نەتەوە یەکگرتووەکانیش دیسان دڵنیایی لەوە کردەوە کە ئەم هەڵومەرجە جێگرەی پێشوو بەردەوام دەبێت و جارێکی دیکە لەسەردەمێکی نوێتردا هەمان پیلانی کۆنی گەمارۆی سیاسی و جیهانی بەسەر کوردا سەپێنرایەوە)[١١].

٥- سیاسەتی (جێگیربوون و هاوسەنگی) جیهانی و ناوچەیی کە لەلایەن هەردوو بەرەی ڕۆژئاواو ڕۆژهەڵات و دەوڵەتانی ناسیۆنالیستی داگیرکەری کوردستان پیادەیان دەکرد لە دژی کورد دەبێتە بەشێك لە سیاسەتی جیهانی و سەرەنجام هەموو فراکسیۆنە نێودەوڵەتییەکانی ئیسلامی، عەرەبی، ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوایی بەشداری تێدا دەکەن و بەپێی مەنتقی هاوسەنگی و بەرژەوەندی نێودەوڵەتی، کورد دەبێتە دابەشکراوو داگیرکراوێکی نێودەوڵەتی و بەم جۆرە هەموو دەزگاکانی لێ دادەخرێت و هەموو خەبات و هەوڵەکانی دەکەوێتە ژێر بەزەیی و کاریگەری ئەم جێگری و گەمارۆ جیهانی و ناوچەییە. شەڕی ساردیش لە دوای جەنگی جیهانی دووەم خوێنێکی نوێ دەکاتە دەمارەکانی ئەم سیاسەتە و بۆ ماوەیەکی نزیکەی نیو سەدەی دیکە ئەم سیاسەتی گەمارۆیە لە دژی کورد بەردەوام دەبێت، لە ماوەی نزیکەی ئەم سەدو پەنجا ساڵەی

دوایدا یەك رەوشی گەمارۆو پیلانی نێودەوڵەتی و ناوچەیی لە دژی کورد بەم جۆرە دەبینین رۆژئاوا (بەریتانیاو ئەمریکا)، دەوڵەتانی ناوچەیی لە دژی کورد.

یەکێتی سۆڤیەت و بلۆکی رۆژهەلاّت دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان لە دژی کورد.

تەنانەت بوونی کۆمۆنیزمێکی ناوچەیی و بەناو نێونەتەوەیی نەیدەتوانی لەو هاوسەنگییەی دژ بەکورد رزگاری ببێت و هەرچەندە بەشێکی زۆری رابەران و جەماوەری کۆمۆنیستی ناوچەیی (ئێران، تورکیا، عێراق و سوریا) لە کورد پێکهاتبوون، بەلاّم ئەوانیش بەشێك بوون لەو پیلانە جیهانییە سەرەنجام بوونە پاشکۆی سیاسەتی جیهانی و ناوچەیی لە دژی کورد بەلاّم لە جەمسەری سۆڤیەت و رۆژهەلاّتەوە. بوونی سۆڤیەت و بزووتنەوەیەکی کۆمۆنیستی بەهێز لە کوردستاندا لە سالاّنی پەنجا، شەست، حەفتاو هەشتاکاندا والێك دەدرایەوە کە دەتوانرێ بەهۆی ئەو بلۆکەوە کورد لەو گەمارۆیە دەرباز بکات و هەر بۆیەش بەردەوام بەشێك لە بزووتنەوەی کورد پەیڕەویان لەو بەرەیە دەکرد، بەلاّم مەخابن ئەم سیاسەتەش کەلێنێکی بۆ کورد نەکردەوەو بۆ رزگاربوون لەو جێگرییە جیهانییە.

کورد لەم سەردەمەدا (١٥٠ ساڵی دوایی) نەیدەتوانی و لەراستیشدا نەیان دەهێشت بچێتە ناو هیچ لەو دوو هاوکێشە جیهانی و ناوچەیییەو لە هیچکام لەو دوو بەرەیەی رۆژئاواو رۆژهەلاّتدا نەدەخوێنرایەوە. ئەگەرچی بەشێك لە بزووتنەوەی کوردی سەر بەرۆژئاواو بەشەکەی دیکەش سەر بەرۆژهەلاّت بوو، بەلاّم ئەو دوو بەرەیە هەردووکیان بەیەکچاو تەماشای پرسی کوردیان دەکرد ئەویش ئەوەیە کە جێگای کورد لە جێگریی هاوسەنگی هەژموون و بەرژەوەندی هیچ کامیاندا جێگەی نەدەبووەوە هەوڵی بزووتنەوەی کوردی بۆ نزیك بوونەوە جارێك لە رۆژئاواو جارێك لە رۆژهەلاّت، هەر بەمەبەستی شکاندنی گەمارۆی سەپێنراوی سەر کورد بووەو هەر بۆ کرانەوەی کەلێنێك بووە بۆ دەربازبوون لە ژیانی ژێردەستی دابەشکردن و چەوساندنەوەی رەوشی جیهانی و ناوچەی.

٦- بوونی روسیای قەیسەری رکابەری بەریتانیاو پاشان یەکێتی سۆڤیەتی دژی بەریتانیاو ئەمریکاو رۆژئاوا لەسەر هەژموونی رۆژهەلاّتی ناوەڕاست، هەمیشە وای دەخواست کە لەم ناوچەیەدا پەیمان و نەریتێکی سەر بەرۆژئاواو لە بەرژەوەندی ئەو دەوڵەتە ناوچەییانە بەدی بهێنرێت. پەیمانی سەعد ئابادی ساڵی ١٩٣٧ نێوان (تورکیا، عێراق ئێران، ئەفغانستان)و بەچاودێری بەریتانیاو پاشان پەیمانی بەغدای ساڵی ١٩٥٥ نێوان (تورکیا، عێراق، ئێران، ئەفغانستان و پاکستان) بەچاودێری بەریتانیاو ئەمریکا لە دژی کۆمۆنیزم و بزووتنەوە کوردیەکانی ئەو ولاّتانەی کە کوردی تێدا دەژی. پاش ساڵی ١٩٥٨ عێراق لە پەیمانی بەغداد هاتە دەرەوەو ئەو پەیمانە نەماو پەیمانی سەنتۆ Cento وەکو بەشێك لە پەیمانی ناتۆ لە نێوان (تورکیا، ئێران، ئەفغانستان و پاکستان) هاتەدی. دوای ساڵی ١٩٧٩و پاش شۆڕشی ئیسلامی ئێران و دەرچوونی ئێران لە هەژموونی ئەمریکی و رۆژئاوایی و داگیرکردنی ئەفغانستان لەلایەن سۆڤیاتەوە، ئەم پەیمانە (Cento) هەڵئەوەشێتەوەو بەم جۆرە ئەم ناوچەیە,

تورکیا هەتا پاکستان دەبێتە ناوچەیەکی پڕ لە پشێوی و ئاژاوەو شوێنی زۆرانبازی و مل ملانێکان، لەم سەردەمە بە داوەو بزووتنەوەیەکی ئیسلامی دژ بەرۆژهەلات و رۆژئاوا سەریهەلدا بەیارمەتی و پارەی عەرەبی و خەلیجی، لە پاکستان، ئەفغانستان، تورکیا، عێراق ، ولاتانی دیکەی عەرەبی و رۆژهەلاتی ناوەڕاست. ئەو سەردەمە لە ساڵی ١٩٧٩ بەدواوە هاوپەیمانی نێوان بەرەی ئیسلامی (جگە لە ئێران)و ئەمریکاو رۆژئاوا لە دژی سۆڤیەت و کۆمۆنیزم دەبینین کە (رووبەڕووبوونەوە گەرمەکە لە ئەفغانستاندا دەبێت، رۆژئاواو جیهانی ئیسلامی و موجاهیدی ئیسلامی ئەفغانی لە دژی کۆمۆنیزم و سۆڤیەت لەوپەڕی توندیدا دەبێت).

هەر بەپێی مەنتق و بەرژەوەندی رۆژئاوایی رێگەگر لە هاتنی سۆڤیەت بۆ رۆژهەلاتی ناوەڕاست بەتایبەتی بۆ خەلیجی فارس و دەریای عەرەبی و ئۆقیانووسی هیندی. لەم سەردەمەدا رەوشی بەهێزو کاریگەری سەرهەلدانی بزووتنەوەی ئیسلامی و بزووتنەوەی عەرەبی لە ئەنجامی پارەو یارمەتیدانی ولاتانی عەرەبی و ئیسلامی و بەتایبەتی ولاتانی کەنداو بۆ بزووتنەوە ئیسلامییەکان و یارمەتی رۆژئاوا بۆ بزووتنەوەی ئیسلامی و بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی عەرەبی لە دژی هێرش و هەژموونی کۆمۆنیزم و سۆڤیەتن لەناوچەکەدا. لەلایەکی دیکەوە یارمەتی ولاتە عەرەبیە رادیکالەکانیش (سوریا، یەمەن، لیبیا) لەلایەن سۆڤیەتەوە لە دژی بەرەی رۆژئاوا. بەم جۆرە ئەوەی قازانجی سەرەکی کرد بزووتنەوەی ئیسلامی و عەرەبی بوو لەلایەن هەردوو بەرەی جیهانییەوەو ئەوەی کە جارێکی دیکە زیانی کاریگەری بەرکەوت بزووتنەوەی کوردی بوو.

جارێکی دیکەو لە رەوشێکی نوێتردا (سەردەمی ١٩٧٩ بەدواوە) هەردوو بەرەی جیهانی (رۆژئاواو رۆژهەلات) کەوتنە پێشبڕکێ بۆ پڕکردنەوەی بۆشایی پەیدابوو لە رۆژهەلاتی ناوەڕاست لە دوای هەلوەشانەوەی پەیمانی سەنتۆو پەیدابوون و بەهێزبوونی بزووتنەوەی ئیسلامی و عەرەبی لە ناوچەکەدا. لەم سەردەمەدا (١٩٧٩-١٩٩١) کورد رووبەڕووی خراپترین رەوشی ئەنفال و لەناوبردن لە عێراق و ئێراندا بۆوە. لە تورکیاشدا لە ساڵی ١٩٨٠و لە دوای کۆدێتای سەربازی و هەتا ئێستا هەر بەو جۆرە کەوتۆتە بەر هێرش و ئاوارەکردن و لەناوبردنی نەتەوەیی و نەژادی سەرەڕای هەژاری و برسێتی و بێکاری.

لەم سەردەمەدا ئەگەر ولاتێك یان دەولەتێکی گەورەی دنیا پشتیوانییەکی کاتی لە پرسی کورد کردبێت وەکو هەولی فەرەنسا بۆ پشتیوانی لە کورد لە ساڵی ١٩٨٩و بەبۆنەی بەکارهێنانی چەکی کیمیایی لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بۆ قەلاچۆکردنی کورد، بەلام ئەویش دیسان نەیتوانی لەو رەوشەی بەرژەوەندی جیهانییە دەربازبێت، لە ساڵی ١٩٨٩ بەدەستپێشکەری ئەمریکی و فەرەنسی و بەپێی یاداشتەکانی (کلیر بۆن پێل) سەرۆکی کۆمیتەی پەیوەندییەکانی دەرەوەی ئەنجوومەنی پیرانی ئەمریکی، کۆنگرەیەکی نێودەولەتی لە پاریس بەسترا لە دژی بەکارهێنانی چەکی کیمیایی، لەم کۆنگرەیەدا نەیانهێشت نوێنەرانی کورد بەشداری لەو کۆنگرەیەدا بکەن و تەنانەت نوێنەرانی ئەوکاتەی کوردیان (رازی کرد) کە لەو کۆنگرەیەدا بەشداری نەکەن و لە کۆنگرەکەشدا نەناوی ئەو دەولەتانەیان

هێنا کە ئەو چەکەی بەکارهێنابوو (عێراق) نەناوی ئەو گەلەشیان برد کە ببووە قوربانی بەکارهێنانی چەکی کیمیایی (کورد) بەم جۆرە جارێکی دیکە گەمارۆی سەپێنراوی جیهانی و ناوچەیی و عەرەبی و ئیسلامی نەیهێشت تەنانەت ناوی کورد وەکو قوربانییەکی گەمارۆو چەوسانەوەی جیهانی و ناوچەیی ببرێت.(١٢)

سەردەمی دووەم: سەردەمی گرنیگدان بەپرسی کوردو پڕکردنەوەی بۆشایی دەرەوەی دەسەلاَت (Out of Control)

سەرکەوتنی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی بەسەر عێراقداو وەدەرنانی هێزەکانی سەدام حوسێن لە کوێت (مانگی شوباتی ١٩٩١) بەسەرەتای قۆناغێکی نوێی گرنگی مێژوویی دادەنرێت لەسەر ئاستی جیهانی و ڕاگەیاندنی سیستەمی نوێی جیهان. ڕەوشێکی کاریگەری گەورەش بەقازانجی بزووتنەوەی کوردی پەیدادەبێت و دەستپێکی نەمانی گەمارۆی جیهانی و ناوچەیی بەسەر کوردا دێتە کایەوەو گرنگیدان بەکێشەی کورد لە هەردوو بەرەی جیهانی و ناوچەییەوە دەستپێدەکات. لە ٤٢ ئۆگۆستی ١٩٩١ هێزەکانی لیبرالی و دیموکراتی روسیا بەبێ جەنگ توانیان سەرکەوتن بەسەر کۆمۆنیزمدا بەدەستبهێنن و قۆناغ و ڕەوشێکی نوێیان لەسەرتاسەری کۆمارەکانی یەکێتی سۆڤیەتدا بەدیهێناو بەم شێوەیە کۆتایی سەردەمێکی مێژوویی گرنگ و چارەنووسسازیان لەسەر هەلومەرجی جیهانی و ناوچەیی و شکستی ئیدۆلۆژیای کۆمۆنیستی و هەلوەشاندنەوەی سیستەمێکی حکومی، ئابووری و سیاسییان ڕاگەیاند.

هەردوو دیاردە گرنگەکەی ساڵی ١٩٩١ (لێدانی عێراق لەلایەن ئەمریکاو هاوپەیمانانەوە، شکست و هەلوەشانەوەی یەکێتی سۆڤیەت) هاوکات و نزیك دەبێت لەگەڵ ڕاپەڕینی سەرتاسەری باشووری کوردستان و کاتی ئەو ڕاپەڕینەو ئاوارەبوون و کۆڕەوی ملیۆنی کوردی عێراق کە بەگەورەترین بزووتنەوەی کۆچی دانیشتوانی ولاَتێك دادەنرێت لە دوای ئاوارەکردنی ئەرمەنییەکان لە تورکیا پاش جەنگی جیهانی یەکەم(١٣). سەرەنجام ڕاپەڕین و کۆڕەو دوو دەرئەنجامی گرنگی جیهانی بەقازانجی بزووتنەوەی کوردی لێدەکەوێتەوە. پاراستنی نێودەولەتی بۆ کوردو قەوارەی کوردی و بڕیاری ٦٨٨ نێودەولەتی بەدەستپێشکەری فەرەنساو ئەمجارە بەهۆی کوردەوە، یاسایەکی گرنگی نێودەولەتی (دەستێوەرنەدان لە کاروباری ناوخۆی دەولەتەکان لەلایەن هێزە گەورەکان و نەتەوە یەکگرتووەکانەوە) ڕەت دەکرێتەوەو بەقازانجی کوردو خەلکی عێراق ئەو بەندەی یاسای UN کاری پێ ناکرێت و زەمینە ئامادە دەکرێت بۆ هەلوەشانەوەی.

هەلوەشانەوەی یەکێتی سۆڤیەت و هاتنی ڕاستەوخۆی هێزە گەورەکانی دنیا (ئەمریکاو بەریتانیا) بۆ ناوچەی هەرە گرنگی ڕۆژهەلاَتی ناوین و نەمانی مەترسی هەژموونی سۆڤیەتی لەم ناوچەیەداو هێزی سەرەکی پاوانکەری ناوچەکە دەبێتە ئەمریکا. بۆ زیاتر شارەزابوون لەسەر ئەم ناوچەیە پێویست دەکات ڕەوشی ڕۆژهەلاَتی

ناوەڕاست و جیهانی عەرەب لە چەند خاڵێکدا باشتر شیبکەینەوە:

یەکەم: لە ئەنجامی رکابەری سۆڤیەت و ئەمریکا لە ساڵی ١٩٧٩ (پاش داگیرکردنی ئەفغانستان، شۆڕشی ئیسلامی ئێران و جەنگی ئێران - عێراق) ئەم ناوچەیە بووە ناوچەیەکی پڕ چەك و جێگای یەکلاکردنەوەی ناکۆکییەکان و ڕوودانی کارەساتە گەورەکانی جەنگ و ڕێکەوتنی سەرهەڵدانی ئیسلامی و عەرەبی لەگەڵ ئەمریکاو رۆژئاوا لە دژی هەژموون و پەلاماری سۆڤیەتی بۆ ناوچەکە، رەوشەکەی بەقازانجی دەوڵەتانی ناوچەکە گۆڕی و یارمەتی و هاوکارییەکی لە ئەندازەبەدەر بۆ رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەلایەن ئەمریکاوە پێشکەشکراو سەرەنجام لەم دەیەدا ١٩٧٩-١٩٨٩ زۆرترین دەستکەوت وەبەر دەوڵەتانی ناوچەکە کەوت.

بەڵام پاش نەمانی مەترسی سۆڤیەتی و هاتنی ڕاستەوخۆی هێزەکانی ئەمریکاو بەریتانیا بۆ کەنداوی فارس و تورکیاو ناوچەکە، پێویستی دەکرد لەلایەن ئەو دەوڵەتانەوە کە خۆیان نەیان دەتوانی (سەبارەت بەپاراستنی بەرژەوەندییەکانیان لەگەڵ ئەمریکادا) ڕاستەوخۆ دژایەتی هاتنی هێزەکانی ئەمریکاو بەریتانیا بکەن، بۆیە دەستیان کرد بەیارمەتیدانی بزووتنەوەی ئیسلامییەکان بۆ پڕکردنەوەی بنیاتنانی سیاسەتی دژی ئیسرائیل و ئەمریکی و بەریتانی، کاتێك ئەو دەوڵەتانە خۆیان ئەو کارەیان پێ نەدەکراو ئەو کارەیان بەبزووتنەوە ئیسلامییەکان سپارد. ئەوان (بزووتنەوە ئیسلامییەکان) بەڕێکەوتنی شاراوەو ناڕاستەوخۆ هەستان بەهاندانی جەماوەرو شەقامی عەرەبی لە دژی ئیسرائیل و رۆژئاوا. ئەگەر ئەوە بزانین کە لە ساڵی ١٩٩١ بەدواوە گفتوگۆی عەرەبی ئیسرائیلی بەچاودێری ئەمریکا بەرەو پێشەوە دەچوو کە پاشان ساڵی ١٩٩٢ ڕێکەوتنی ئۆسلۆی لێ پەیدابوو، دەوڵەتە عەرەبییەکان بەشدار لەگەڵ بەرژەوەندی ئەمریکی و رۆژئاوایی و گفتوگۆ لەگەڵ ئیسرائیلدا، خۆیان بەئاشکرا سیاسەتێکی لایەنگریان لەو رەوشە هەبوو، بەڵام لە ڕێگای بزووتنەوەی ئیسلامییەکانەوە ناڕاستەوخۆ دژایەتی بوونی ئەمریکا لەناوچەکەو هەڕەشەیان لە ئیسرائیل دەکرد.

بەم شێوەیە لەلایەن هەموو ئەو دەوڵەتانەوە هێزێکی یەدەگی عەرەبی ئیسلامی هەڵگری بیروباوەڕی ناسیۆنالیستی عەرەبی و ئیسلامیزمی سوننی سازو بەهێزکرا بۆ دژایەتیکردنی ئەمریکاو ئیسرائیل، بەڵام دەوڵەتەکانی (سوریا، عێراق، لیبیاو سودان) کە خۆیان ڕاستەوخۆ لە دژی ئەمریکاو ئیسرائیل بوون پێویستیان بەو کارە نەبوو، بۆیە تەماشا دەکەین لەم وڵاتانەدا لەو جۆرە بزووتنەوە ئیسلامییە عەرەبییە بەرچاو نەدەکەوت، چونکە دەوڵەت و جەماوەری عەرەبی پێکەوەو بەئاشکراو ڕاستەوخۆ خرابوونە دژی هەژموونی ئەمریکی و بوونی ئیسرائیل.

بەبڕوای من ئەمە یەکەم جارە, لەدوای هەڵوەشانەوەی خەلافەتی کەوناری ئیسلامی عەرەبی (سوننی)و بزووتنەوەی پان عەرەبیسم بەو هێزە بەرینە وەك یەك بگرێت، بەڵام بەشێوەیەکی زۆر سیاسی، گونجاوو هاوچەرخ و بەپێی پێوەرەکانی ئێستای دنیای سیاسەت. دەوڵەتە عەرەبییە بەناو

میانڕەوەکان (میسر، مەغریب، تونس، سعودیەو، خەلیج، ئوردن، لوبنان و دەسەڵاتی فەلەستینی) توانیان زۆرترین قازانج لە ئەمریکاو ڕۆژئاوا بەدەستبهێنن، دەوڵە عەرەبییە ناسیۆنالیستەکان (سوریا، لیبیا، عێراق و سودان) هەروەکو جاران بەئاشکرا لە دژی ئەمریکاو ئیسرائیل و ڕۆژئاوا کاریان دەکردو پاشان بزووتنەوە ئیسلامییە بەهێزەکانی ناو وڵاتانی میانڕەوی عەرەبیش بەرەو بەهێزبوون دەچوون و بەسیاسەتێکی دژی ئەمریکی ئیسرائیلی جەماوەری عەرەبیان سازدەکردەوەو بەم شێوەیە لەهەر سێ بەرەکەدا جارێکی دیکە عەرەب خۆی ڕێکخستەوەو بەرەیەکی ئیسلامی سونی عەرەبی بەهێزو کاریگەری (ڕانەگەیەنراوی) لە دژی ئەمریکاو ڕۆژئاواو بەهاکانی بەدەستهێنا سیاسەتی ئەمریکاو ڕۆژئاوا لە دژی سۆڤیەت و دەستنەبردن بۆ هەڵوەشانەوەی جێگری و هاوسەنگییەك کە نزیکەی سەد ساڵ پێشتر بەریتانیا لەم ناوچەیەدا دروستیکردبوو. سەرەنجام زۆرترین دەستکەوتی بۆ عەرەب بەدیاری هێناو هێدی هێدی دەوڵەتە عەرەبییەکان توانیان بەرەیەکی سیاسی، ئابووری، عەسکەری و دینی لە دنیادا دروست بکەن.

دووەم: یەکێك لە کێشە هەرە ئاڵۆزەکانی دوای شکستی سۆڤیەت و هەڵوەشانەوەی بلۆکی ڕۆژهەڵات، مەسەلەی ئەفغانستان و سەرکەوتنی بزووتنەوەی تاڵیبانی سونی مەزهەب لە دژی ئەمریکاو توندڕەوی ئیسلامی بوو، کە بەیارمەتی عەرەبی ئەفغان، پارەی سعودیەو خەلیج و کارئاسانی پاکستان بوو. هەڵبژاردنی ئەفغانستان لەلایەن ئوسامە بن لادنی سعودی و ڕێکخراوی (القاعدة) بەیارمەتی پارەو پشتگیری ئاشکرای سعودیەو خەلیج و ناچاربوونی سیاسەتی پاکستانی بۆ ڕێگەگرتن لە نفوزی ئێرانی، فرسەتی گونجاویدا بەدەسەڵاتی ئیسلامی عەرەبی کە ئەو شوێنە بکەنە بنکەیەکی عەرەبی ئیسلامی دەرەوەی جیهانی عەرەب و لە شوێنێکدا کە میللەتێکی هەژار، نەزان و دواکەوتووی تێدایە کە زەمینەی پەرەسەندنی سیاسەتی ئیسلامی توندڕەوی (سوننە)ی تێدایە، وڵاتێکە خەڵکێکی زۆری تیادا دەژی کە چەندین ساڵە ناسنامەی ئیسلامیان بووەتە کارێکی پێویست و ناچاری لە دژی داگیرکەرە نائیسلامییەکانی (بەریتانیاو سۆڤیەت) نزیکە لە پاکستانی بەناسنامە ئیسلامی سونی (لەبەرامبەر هەڕەشەو هەژموونی نائیسلام و هیندو پاکستان هەر لەیەك نەژادن: ئۆردوو بەڵام جیاوازیان تەنها لە هیندۆس بوون و ئیسلام بووندایە) واتە ئیسلام بەشێکە لە ناسنامەی (ئەفغانستان و پاکستان). دەبێ بزانین کە پاکستان چەکی ئەتۆمی هەیەو تەماعی بزووتنەوەی ئیسلامی عەرەبی لە خەڵکێکی شەڕکەر، برسی، نەزان و دواکەوتووی ئەو ناوچەیە، هێزی ئەتۆمی و پاشان بوونی چەندین کۆماری ئیسلامی سوننە مەزهەبی (ئۆزبەکستان، تاجیکستان، تورکمانستان، قەرغیزستان و کازاخستان) کە باشترین دەروازە بۆیان ئەفغانستانە، چونکە ئەو وڵاتانەش پاش ئەوەی لە یەکێتی سۆڤیەت جیابوونەتەوە هەر بەیار ماونەتەوەو لەلایەن سیاسەتی نوێی جیهانی پڕ نەکراوەتەوەو هێشتا لە (دەرەوەی دەسەڵاتن) هەروەکو برجینسکی لە کتێبە بەناوبانگەکەیدا OUT OF CONTROL ناوی هێناوە.

بەم جۆرە هێزی چەکدارو پارەداری عەرەبی ئەفغان (ئوسامە قاعیدە) شەڕکەرێکی زۆرو زەوەندی تالیبان (سوننە مەزهەب) وڵاتێکی بیّ خاوەن و مەجبور بەهەر یارمەتییەك وای کرد تەماع و تەرتیبی عەرەبی ئەویّ بکاتە یەکێك لە شوێنە گرنگەکانی پیادەکردنی سیاسەتی تیرۆریزمی ئیسلامی ئاشکرا، هەڕەشەکردن لە دنیاو بەتایبەتی دنیای ئەمریکی و رۆژئاوایی (کە ئیسرائیل بەشێکە لەو).

سێیەم: پاش شکستی سۆڤیەت و هاتنی راستەوخۆی ئەمریکا بۆ ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی ناعەرەبی (جۆرج لینجۆفسکی لە کتێبە ناوداەکەیدا - الشرق الاوسط في الشؤن الدولية) رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەکات بەدوو بەشەوە القلب العربي والحزام الغير العربي)و بەتایبەتی تورکیاو پشتیوانی راستەوخۆی ئەمریکا بۆ دامەزراوی سەربازی پاکستان و رێگەگرتن لە نفوزی ئیسلامی و هیندی لەو وڵاتەدا، زەمینەی جەماوەری پەیدابوونی هێزی ئیسلامیش لەو وڵاتانەدا پەیدابوو، ئەمجارەش بەیارمەتی و موبارەکەی هەردوو مەڵبەندە گرنگەکەی ئیسلامی سوننەی عەرەبی (سعودیەو ئەزهەر) پارەیەکی زۆر بۆ ئەو بزووتنەوە ئیسلامییانەی ئەو وڵاتانەش رەوانەکراو ئەمەش بەچاوپۆشی سەرانی ئەو دەوڵەتانە. دەبێت ئەوە بزانین کە سەرانی دەوڵەتی پاکستانیش (هەروەکو عەرەب سەر بەئەمریکیەکان) ناتوانن خۆیان بەراستەوخۆو ئاشکرا لە دژی هەژموونی ئەمریکی و رۆژئاوایی جەماوەری ئەو وڵاتە سازبدەن، بۆیە ئەوانیش پێویستیان بەو کارە هەیە. تورکیاش هەر هەمان شێوە پێویستی بەو سیاسەتە هەیەو پەیدابوونی بزووتنەوەی ئیسلامی (سوننی) بەهێزی تورکی لە دژی رۆژئاواو ئیسرائیلیش هەر لە ئەنجامی ئەو سیّ هۆکارەوە دەبێت کە ئەمانەن، بوونی زەمینەیەکی ئیسلامی چونکە هەموو ئەو وڵاتانەی کە ناومان هێنان ئیسلام بەشێکە لە ناسنامەی نەتەوەبیان، چاوپۆشی ئەو دەوڵەتانە لەسەرهەڵدان و بەهێزبوونی ئەو بزووتنەوانە بۆ بەرپاکردنی کارێکی دژی ئەمریکایی کە خۆیان ناتوانن پێی هەڵبسن, یارمەتی ماددی و مەعنەوی عەرەبی (سعودیەو خەلیج)ە بۆ ئەو بزووتنەوانە. بەم شێوەیە رەوشی وڵاتانی ئیسلامی ناعەرەبی (پشتێنەی ناعەرەبی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و پاکستان) دەبێتە دژی ئەمریکی و رۆژئاوایی و ئیسرائیلی.

تورکیا دەوڵەت و دامەزراوەی سەربازی ناچارە پەیڕەوی لە سیاسەتی ئەمریکی بکات، بەڵام بزووتنەوەی ئیسلامی (رەفاو فەزیلەت و حزب الله) دەتوانن بەئەرکی دژی ئەمریکی هەڵبستن، چاوپۆشی تورکیا: لەو بزووتنەوەیە (بەمەرجێك دەستوری تورکی رێگەگرە لە دروستبوونی حزبەکان لەسەر بناغەی دینی) و هەولّی ئەو دەوڵەتە لە دژی بوونی حزبی کوردی و چاوپۆشی نەکردن، دەتوانێت بەڵگەیەکی بەهێزی ئەو پرسە بێت.

عێراق: دەوڵەتی ناسیۆنالیستی عەرەبی شۆڤێنی بەئاشکرا دژ بەئەمریکاو ئیسرائیل، لە عێراقدا رێگا بەسەرهەڵدانی ئاشکراو رەسمی بزووتنەوەی ئیسلامی نەدراوە، لەبەر سیّ هۆ: یەکەم لەبەرئەوەی عێراق خۆی وەکو دەوڵەتێك بەئاشکرا دژی ئەمریکاو ئیسرائیلە. دووەم سوننەی عەرەبی هەمیشە پەیڕەوی

لە سیاسەتی عێراقی کردووە سێیەم: بزووتنەوەی ئیسلامی شیعە مەزهەبی عێراقی بەشێك نییە لە وتاری عەرەبی ئیسلامی، بۆیە دەبینین فەرامۆش کراوە لەلایەن ناوەندە عەرەبییەکان (سعودیەو خەلیج و میسر)و بەڕاستەوخۆ و ئاشکراش لەلایەن دەوڵەتەوە سەرکوت دەکرێت.

ئێران: وڵاتێکی بونیادگەری ئیسلامی شیعە مەزهەبی ئێرانی دژ بەئەمریکاو ڕۆژئاوایە هەرچەندە سەرهەڵدانی ئیسلامی لە ئێراندا شازو ناتەبایە لەگەڵ ئاگایی ئیسلامی سوننی عەرەبی، بەڵام لەو جێگایە کە دژی ئەمریکاو ڕۆژئاوایە دەچێتە پاڵ بەرەی ناوبراوەوە. بەبڕوای من یەکێك لەو وڵاتانەی کە گەلێك زیان لە ڕەوشی سەرهەڵدان و بەهێزبوونی بەرەی ئیسلامی عەرەبی سوننی (ڕانەگەیێندراو) دەکات ئێرانە، لەبەر ئەم هۆیانە: یەکەم هەر چوار دەوری ئێران ئیسلامی سوننەیەو بەتەنها خۆی لەو ناوەڕاستەدا شیعەیە، دووەم: لەکاتی سەرکەوتن و هێرشی ئەو بەرەیەو شکستی ئەمریکاو ڕۆژئاوا یەکەم وڵاتی لە دوای (کوردستان) ئێران دەبێت کە دەکەوێتە ژێر بەزەیی هێرش و هەژموونی عەرەبییەوە. سێیەم: ئەگەر ئێران فریای ناسنامەی ئێرانی خۆی نەکەوێت (هەرچەندە شیعەگەری بەشێکە لەو ناسنامەیە) لە بەرامبەر ئەو هەژموونە ئیسلامییەدا (کە شیعەی ئێرانی و لوبنانی تیادا کەمایەتییەکی زۆر کەمن، بەڵام جیهانی عەدرەبی ئیسلامی سوننی ئێستا پێویستی بەتێکدانی ئەو بەرە دژی ئەمریکا ئیسرائیل نییە) ناسنامەی بەرەو کزبوون دەچێت. لەکاتی سەرکەوتنی بەرەی ئەمریکی ڕۆژئاواییدا ئەو بەشەی دەوڵەتی ئێرانی وەبەر گورزی کاریگەر دەکەوێت و بۆ ماوەیەك جیهانی ڕۆژئاوا ناچار دەبێت لەگەڵ دەسەڵاتی ڕەسمی کۆماری ئێرانی (ئیسلامی!) مامەڵە بکات.

ئەفغانستان: لەلایەن بەرەی عەرەبی ئیسلامی سوننەییەوە بەتەواوی کۆنترۆڵ و داگیرکرابوو هەر بۆیەشە دەسەڵاتدارانی تالیبان نەیاندەتوانی ئوسامە بن لادن و قاعیدە تەسلیمی ئەمریکا بکەن، چونکە لەڕاستیدا ئەوان (تالیبان) شاگردو دروستکراوی بەرەی ناوبراون و ئەوان لەلایەن ئەو بەرەیەوە دەپارێزران و ئوسامە بن لادن ڕەمزی گرنگی نائاشکرای ئەو بەرەیە.

پاکستان: وڵاتێکی پڕ لە دانیشتوانی سوننەی ئیسلامی خاوەنی چەکی ئەتۆمی و وڵاتێکی پڕ لە پشێوی و کودێتای سەربازی. دەوڵەتی پاکستان هەر لە دروست بوونییەوە لەساڵی ١٩٤٧ بەسەرۆکایەتی محەمەد عەلی جناح وەکو پارێزراوێکی بەریتانیا و ئەمریکی ماوەتەوە، بەڵام هەر بەپێی هەمان مەنتیقی سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سوننەی ئیسلامی دژی ئەمریکی و ڕۆژئاوایی بووەتە خاوەن بزووتنەوەیەکی وەها بەهێز، کە دەتوانێت جەماوەری پاکستان لە دژی سیاسەتی ئەمریکی هان بدات لەڕێگای پاکستانەوەو پاش پیادەکردنی سیاسەتی ئیسلامی (واتە ئیسلام بەشێك بێت لە دەوڵەت و سیاسەت) مەترسی لەسەر هیندستان، چین و ئاسیای ناوەڕاست دروست دەکات.

بەم شێوەیە پەیدابوونی بەرەیەکی ئیسلامی سوننی عەرەبی ڕانەگەینراوی بەهێز، پڕ چەك، پارەدارو خودان لە شوێنێکی ستراتیژی وەکو دورگەی عەرەبی و میسر، عێراق و وڵاتانی شام و

بەهاوپەیمانی ئیسلامی ناعەرەبی (تورکیا، ئێران، ئەفغانستان و پاکستان و تەنانەت ئیندۆنیسیاو مالیزیاش) دەتوانێت مەترسییەکی گەورە لەسەر بەرژەوەندی تەواوی دنیا دروست بکات, یەکەمین مەترسی لە دژی ئیسرائیل دەبێت و هەڕەشەی لێ دەکرێت لەلایەن باڵە توندڕەوەکانی ئەو بزووتنەوەیە (حەماس و جیهاد)، پاشان هەڕەشە لە کوردستان دەکرێت (دوایی باشتر باسی دەکەین)، هەڕەشە دەبێت لەسەر کۆمارەکانی ئاسیای ناوەڕاست هەژموونی روسی لەو ناوچەیەدا، هەڕەشە دەبێت لە هیندستان بەهاندانی ئیسلامی هیندستان کە نزیکەی ١٥٠ ملیۆن کەس زیاتر دەبن، ئیسلامی کشمیر، هەڕەشە لە چین بەهاندانی ئیسلامییەکانی چین و هەڕەشەی جدیتر دەبێت لە هەردوو وڵاتانی ئەندونیسیاو مالیزیا کە دوو وڵاتی ئیسلامی سوننەی پڕ دانیشتوان و دەوڵەمەندو خاوەن جێگای گرنگن لەنێوان هەردوو ئۆقیانووسی هیندی و ئارام و سەرەنجام ئوسترالیاو فلیپینیش دەکەونە بازنەی ئەو هەڕەشەو مەترسییەوە.

کاریگەری بەرەی ئیسلامی – سوننی – عەرەبی لەسەر کوردستان

هەروەکو باسمان کرد سەدەکانی پێشوو (١٥٠١-١٩٩١) دەتوانرێت بەسەردەمی گەمارۆی جیهانی و ناوچەیی دابنرێت و لە دژی دۆزی کوردی و ئەو جێگری و هاوسەنگییانەی کە بەردەوام بوو لەسەر کورد، هەرچەندە جار بەجار هێزە دەسەڵاتدارەکان ئاڵوگۆڕیان دەکرد، بەڵام هەمان رەوشی دژ بەکورد هەر بەردەوام بوو. لە دوای ساڵی ١٩٩١ رەوشێکی دیکە بۆ کوردستان پەیدابوو، لەگەڵ پەیدابوونی بزووتنەوەی کوردی لەهەر سێ وڵاتی تورکیا، ئێران و عێراق (حکومەتی کوردستان) وەکو دەزانین بەردەوام کۆسپی گەورەی بەردەم کێشەی کورد (بەتایبەتی لە دوای هاتنی بەریتانیا) فەرامۆشکردنی ئەو وڵاتانە بووە بۆ کوردو زۆرجاریش ئاشکراو راستەوخۆ لە دژی کورد چوونەتە پاڵ دەوڵەتە داگیرکەرەکانەوە، پاش نەمانی هەژموون و هەڕەشەی سۆڤیەتی بەسەر ئەم ناوچەیەیەو هاتنی ئەمریکا بۆ ناوچەکە، بەڵام هێشتا بۆشاییەکی دەرەوەی کۆنترۆڵی جیهانی هەیە کە ئەمریکا سەرکردایەتی دەکات واتا هەروەکو لە سەرەتاوەو بەپێی لێکدانەوەکەی بریژنیسکی وتمان کوردستانیش دەبێتە بۆشاییەکی دەرەوەی دەسەڵات و لەلایەن هەردوو بەرەی ئەمریکی رۆژئاوایی و ئیسلامی سوننی عەرەبی چاوبڕاوەتە کوردستان و هەر یەکێکیان دەیەوێت ئەو بۆشاییە پڕ بکەنەوە، کە لە ئەنجامی سەدان ساڵ داگیرکردن و چەوسانەوەی کوردستانەوە پەیدابووە.

لەلایەن بەرەی رۆژئاوە کوردستان دەبێتە پانتاییەکی جوگرافی و قوڵاییەکی مێژوویی، ناسنامەیی و سیاسی بۆ لەبەریەك ترازانی سێ هێزی گەورەی ئیسلامی (عەرەبی، تورکی و فارسی) کە دەسەڵات و خەلافەتی ئیسلامی لەم سێ نەتەوەیەوە سەرچاوەی دەگرت و نەمری و شانازی ئیسلامیش دەگەڕێتەوە بۆ دەسەڵاتی ئەو سێ نەتەوەیە بەسەر ناوچەکەدا. سەرەنجام وەکو مەنتقی مێژوویی ئەسنۆگرافی و سیاسی، ئیسلام دەبێتە پایەیەکی بەهێزی ناسنامەو بوونی نەتەوەیی ئەو سێ هێزەو لە بونیادیاندا بەهێز دەبێت. لەبەرئەوەی کورد

بەدرێژایی مێژووی ئیسلامی کۆیلەو چەوساوەی ئەو سێ دەسەڵاتە ئیسلامییە بووە، بۆیە وا چاوەڕوان دەکرێت کە بەهۆی کوردەوە سیاسەتێکی نائیسلامی لە کوردستان و ناوچەکەدا پیادە بکرێت، سیاسەتی نوێی ئەمریکی و ڕۆژئاوایی لە دوای بانگەشەی سیستەمی نوێی جیهان بۆ ڕێکخستنەوەی جیهان و گۆڕینی نەخشەی سیاسی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جێگری نێودەوڵەتی ئایندە وادەخوازێت هێزە گەورەکان سیاسەتێکی داڕێژراو لەسەر بناغەی دروستکردنی دەوڵەتی نەتەوەیی دیموکراتی و هاریکاری ناوچەیی، ڕێکخستنی جیهانی لە ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ڕۆژهەڵاتی دوور، ئەوروپای ڕۆژهەڵات و ئاسیای ناوەڕاستدا بەپێی ئەم تێڕوانینە هاوسەنگ بکەنەوە دەرئەنجامی ئەم سیاسەتەش، کە بێگومان شکست و هەڵوەشانەوەی ئیمپراتۆری سۆڤیەتی باشترین زەمینەی بۆ ئەم کارە (نەخشەیە!) ڕەخساند، ئەوەیە کە لەبەرامبەر هەر هەوڵێك، بیروباوەڕێك و سیاسەتێکدا بووەستن کە بناغەو ڕەوایی دەداتە دەست دەوڵەت و هێزەکان کە لە دەرەوەی سنووری خۆیان چالاکی بکەن، تاکە بەرەیەك کە ئێستا لە دژی ئەو ستراتیژە (نەتەوەیی، دیموکراتی و هاریکاری ناوچەیی و جیهانی)یەدا دەوەستێت بوونی بیروباوەڕو هەوڵی بەرەی (ئیسلامی سوننی عەرەبی)یە. بۆیە دەبێت ئەمریکاو ڕۆژئاوا لە دژی ئەو بەرەیە خۆی و دنیا سازبدات و زەمینەی ستراتیژی خۆی لەناوچەکەدا، فەراهەم بکات.

یەکێك لەو ناوچە گرنگانەی کە ڕێگەو ڕەوایی دەدا بە ئەمریکا کەکاری تێدا بکات و ڕێکخستنی ئایندەی بۆ ساز بکات. بێگومان کوردستانە.

کورد، وەکو نەتەوەیەکی چەوساوەی ژێردەستی سێ هێزی ڕەسەنی ئیسلامی، دەتوانرێت لە هەموو میللەتێکی دیکە زیاتر ئەو سیاسەت و ستراتیژەی تیا پیادە بکرێت، لەبەرئەوەی کێشەی سەرەکی کورد ئەوەیە کە خاوەن قەوارەو دەوڵەتی نەتەوەیی دیموکراتیکی خۆی نییە، واتە چەوسانەوەی کورد، چەوسانەوەی دینی نییەو کەس ڕێگەی لێنەگرتووە کە ئیسلام نەبێت، بەڵکو چەوسانەوەیەکی نەتەوەیی و نەژادییەو هەر لێرەشەوە ئەو هەموو کارەساتانە لە ئەنفال و جینۆسایدی بەسەر داهاتووە. ئەگەر نەتەوە غەیرە عەرەبییەکانی وەکو (تورك، ئەفغانستان، پاکستان، ئاسیای ناوەند و ئەندۆنیسیاو مالیزیا) ئیسلام بەشێك بێت لە ناسنامەیان، ئەوا ڕێك بەپێچەوانەوە ئیسلام هێزێکی چەوسێنەری ناسنامەی کوردی بووە لە ڕابردوودا.

هەوڵی بەرەی ئەمریکا- ڕۆژئاوا بۆ پڕکردنەوەی بۆشایی کوردی (ئەگەرچی لە بەرژەوەندی خۆیانە)، بەڵام گەلێك قازانجی گەورەی بەکوردیش گەیاندووە: یارمەتیدانی بزووتنەوەی نیشتمانی دیموکراتی کوردستان لە ڕێگای یارمەتیدانی هەردوو هێزە سەرەکییەکەی کوردستان، پاراستنی ناوچەیی ئاسایشی کوردی و حکومەتی کوردستان و پشتیوانی دیبلۆماسی و سیاسی بۆ کورد لەلایەن هەرسێ فراکسیۆنە گەورەکەی ڕۆژئاواوە (ئەمریکا، بەریتانیاو سۆسیال ئەنترناسیۆنال) کە ئێستا ئەوان هاوڕای سیاسەتی کوردیان هەیە (دەبێ ئەوە بزانین کە دوو زلهێزی دیکەی جیهان چین و ڕوسیا تا ئێستا کورد لە سیاسەتیاندا نییە). بڕیاری ٦٨٨ی نێودەوڵەتی کە زۆرترین قازانجی بۆ کورد هەبووەو

تەرخانکردنی بەشی ١٣٪ی داهاتی عێراقی بۆ کوردستان فیدراڵ و ئازاد. ئەمانە تائێستا باشترین دەستکەوتی بزووتنەوەی کوردین و باشترین سیاسەتیش کە تائێستا لەلایەن رەوشی دەسەڵاتداری دنیاوە بۆ کورد کرابێت و بەم جۆرە کورد ئێستا بەشێکە لە ستراتیژو سیاسەتی غەربی و ئایندەش ئەم ئاسۆیە باشتر دەنەخشێنێت.

لەلایەن بەرەی ئیسلامی عەرەبی سوننی (ناوچەیی): کورد وەکو پردێك بۆ پێکبەستنەوەی هەر سێ هێزە ئیسلامییەکە چاوی لێ دەکرێت و بەسوود وەرگرتن لەوە کە کورد بەشی زۆری ئیسلام و سوننەن، هێشتا کورد سیاسەتی دینی نەتەوەیی نییە (واتە سەرچاوەکانی دینی کوردی نەخراونەتە خزمەتی ناسنامەی نەتەوەیی، کە ئەمەش بەتەنها بەدەسەڵاتی کوردی دەکرێت، ئەگەرچی زەمینەکەش لەناو کوردبووندا هەیە) بۆیە دەبینین لە رواڵەتدا کورد بەشی زۆری دەبێتە ئیسلام (پاشتر ئەمە باشتر روون دەکەینەوە). کورد بەردەوام تا ساڵی ١٩٩١ لەلایەن هێزە گەورەکانی دنیا فەرامۆش و زۆرجاران سەرکوتی راستەوخۆش کراوەو بەکورتی کوردستانیش وەکو ئەفغانستان و ئاسیای ناوەڕاست بەشێکە لە بۆشایی دەرەوەی دەسەڵات و هێشتا بەیارو نەکێڵدراوەو سیاسەتی هێزێکی جیهانی یان ناوچەیی کۆنترۆڵی نەکردووە.

هەروەکو چۆن کوردستان دەتوانێت بەشێك بێت لە سیاسەت و ستراتیژی ئەمریکی رۆژئاوایی بۆ جێگیرکردنی رەوشی ئاسایش و هاوسەنگی جیهانی و ناوچەیی بەپێی بنەمای نەتەوەیی دیموکراتی هاریکاری جیهانی و ناوچەیی، هەر بەو شێوەیەش (لەکاتی شکستی بەرەی یەکەمدا) دەتوانێت بەشێك بێت لە ستراتیژی ئیسلامی سوننی عەرەبی و سەپاندنەوەی هەمان ژیان و رەوشی خەلافەتی ئیسلامی (راشدی، ئەمەوی، عەباسی، عوسمانی و سەفەوی) بەسەر کوردستانداو دیسان دابەش و داگیرکردنەوەی کوردستان و نەهێشتنی تروسکایی ئەو بوون و ناسنامەیەی کە تائێستا بەهۆی خەبات و شۆڕشی کوردی بەدەست هاتووەو پارێزراوە، بەرەی ناوبراویش هەروەکو بەرەی ئەمریکی وازی لە گەمارۆی ناوچەیی لە دژی کورد هێناوە (باشترین خاڵی بەیانکردنی ئەو گەمارۆیە بەبەشداری راستەوخۆی دەوڵەتانی ئیسلامی و عەرەبییە لە دژی هەموو شۆڕش و راپەڕینەکانی کورد و دەنگ نەکردن و شاردنەوەی جینۆسایدو ئەنفالی کوردیشە لەم ساڵانەی دوایدا)و لەبری ئەو سیاسەتە ئەوانیش هەستاون بەسیاسەتی پڕکردنەوەی بۆشایی کوردی و لە رێگای ئەحزابی ئیسلامی دەستکردو وابەستەی خۆیانەوە. دەبێت هەموو بپرسین بۆچی لە پێش راپەڕیندا حزبی ئیسلامی کوردی بەهێزو جەماوەری بوونی نییە، ئەگەر چالاکی ئیسلامی هەبوایە وەکو تاك و گروپی زۆر بچووك هەبوون، بەڵام لە دوای راپەڕین حزبی ئیسلامی چەکدارو پارەدار لە کوردستاندا دەردەکەون. هەردوو بەرەی عەرەبی و ئێرانی لەسەر ئەوە رێك دەکەون کە یارمەتی حزبە ئیسلامییەکانی کوردستان بدەن و بەم جۆرە لە ماوەیەکی زۆر کورتدا بزووتنەوەیەکی ئیسلامی (حازرو ئامادە) بۆ کوردستان دروست دەکرێت.

هەرچەندە زەمینەکانی شەڕی ناوخۆی بێ ماناو بێ هۆی کوردی، زەمینەی ئیسلامبوونی کوردو

فرسەت وەرگرتن لە وەزعی خراپی مادی خەڵك (بەتایبەتی پێش بڕیاری ٩٨٦) ئەم بزووتنەوانە بەچەکی ئێران و پارەی سعودیەو خەلیج بەهەردوو باڵی چەکدارو سیاسی (بەناو ریفۆرمیست و دیموکراتی) هاتنە کوردستانەوەو پشتیوانی مادی و سەربازی ئەوان وایکرد کە ئەو حزبانە رۆژبەڕۆژ بەرەو گەشەکردن بچن. ئەم حزبانەش هەروەکو تالیبان و بەعس هیچ دەورێکی نیشتمانیان نەبوو لە خەبات دژی داگیرکەرانی ئەو ولاتانە، بەلام لە دوای رزگاربوون و بەماوەیەکی زۆر کورت، لە عێراق ١٩٥٨-١٩٦٣ بەعسیان کردە حزبی سەرەکی و دەسەلاتدار، لە ئەفغانستان ١٩٨٩-١٩٩٤ تالیبان دەسەلاتی داگیرکرد، لە کوردستان ١٩٩١-١٩٩٦ حزبە ئیسلامییەکان سازو دروستکران و لە ئەنجامی پارەی سعودی و خەلیجی و ئیبتزازی دەوڵەتانی ئیقلیمی ئەم حزبانە بوونە یان کرانە (یەك شەویلەی پەل قەویلە)و برا بەشی بزووتنەوەو راپەڕین و دەسەلاتی کوردی و لە یەکەمین فرسەتی هێرش و هەژموونی جیهان و ناوچەیدا کارەساتی گەورەیان لە کوردستان خولقاندو حزبێکی چەکداری تیرۆریستی ئیسلامی عەرەبی ئەفغانیان لە کوردستاندا قوت کردەوەو قەسابخانەیەکی لە شێوەی جەزائیریان بۆ ئاوایی خێڵی حەمەی ناوچەی شارەزوور، سازکرد.

جیهانی پاش ٩/١١

داگیرکردنی ئەفغانستان لەلایەن ئوسامە بن لادن و قاعیدەوە لە رێگای تالیبانەوە بەسەرەتای رەوشێکی نوێ و تەرتیبێکی تازە دادەنرێت لە جیهاندا، بێگومان پاش ئەوەی کە لە سالانی رابردوودا ١٩٧٩، هەتا ئێستا لە هەموو ئاراستەکانی جیهانی، عەرەبی ئیسلامیدا هێزێکی یەدەگی ئیسلامی و جەماوەری دێتە کایەوەو دەتوانێت شەقام و جەماوەری ئیسلامی و عەرەبی لە دژی بەرەی رۆژئاوا بخاتەکار. هەرەشەی ئیسلامی بەهێزی پاکستان لە ئاسایشی هیندو چین، هەرەشەی ئیسلامی پاکستان لە ئەندونیسیاو فلیپین و ئوستراليا، هەرەشەی تالیبان و ئیسلامیزمی ئەفغانستان لە کۆمارە ئیسلامییەکانی سۆڤیەتی جاران و ئاسایشی ناوچەی نفوزی روسیا، هەرەشەی جیهانی ئیسلامی و عەرەبی لە هەژموونی ئەمریکا رۆژئاوا لەسەر جیهان و تەنانەت لەسەر خودی ئاسایشی ئەمریکی و ئەوروپی هەروەکو لە هێرشەکانی تیرۆریزمی ئیسلامی ئەم سالانەی دوایدا دەیبینین و کە لە ٩/١١ی ئەمساڵدا کارەساتی گەورەی بەشەری و تیرۆریستیان لە واشنتۆن و نیۆیۆرکدا نایەوە. هەموو ئەمانە پێویستی بەبوونی بەرەیەکی دیکەی جیهانی هەیە کە بەسەرۆکایەتی ئەمریکا کە هێزە سەرەکییەکانی ئەمانەن: ئەمریکا، ئەوروپا، روسیا (کۆمارەکانی ئاسیای ناوەڕاست)، چینی، هیندستان و ئوسترالیاو تەوەری بەرەی دیموکراسی و لە دژیشیان بەرەیەکی ئیسلامی عەرەبی سوننی (رانەگەیەندراو) ئەویش لە ترسی شکستی چاوەڕوانکراوی هێزی گەورەو کاریگەری سەربازی، مالی، شارستانی و جەماوەری بەرەی یەکەم، نەوەکو لە دنیای پاش ٩/١١ و پیرۆزی بەرەی یەکەمدا هیچیان بەرنەکەوێت (کە بێگومان جگە لە فەرامۆش کردن و پاشان تووڕەبوون هیچیان بەنسیب نابێت).

ئەگەر ئەوە بزانین لە جەنگی دژی عێراق لە ساڵی ١٩٩١، بەشی هەرە زۆری دەوڵەتانی عەرەبی و ئیسلامی ڕاستەوخۆ چوونە پاڵ ئەمریکاو هاوپەیمانی جیهانی و ناوچەیی بۆ ڕزگاریکردنی کوێت، بەڵام هیچ دەوڵەتێکی ئیسلامی و عەرەبی (جگە لە تورکیا، پاکستان و ئاسیای ناوەڕاست کە ئەوانیش بەشێوەیەك لە شێوەکان هەست بەترسناکی هەژموونی عەرەبی ئیسلامی دەکەن لە جیهانی ئیسلامدا) نەچوونە پاڵ شەڕی ئەمریکی ڕۆژئاوایی لە دژی تاڵیبان و بن لادن و تەنانەت جەماوەری شەقام و دامەزراوە ئیسلامییەکانیش (کە هەندێکیان ڕەسمین وەکو ئەزهەری میسرو جەمعیەتی عولەمای پاکستان)و میدیاکانی ڕاگەیاندنی عەرەبی، بەئاشکرا چوونەتە پاڵ بەرەی دژی ئەمریکی.

ئەم ڕەوشە نوێیەی جیهان ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر دنیای ئیسلام و عەرەبی دەبێت (بێگومان پاش سەرکەوتنی بەرەی یەکەم)و هەموو ئەو وڵاتانەش کە چوونەتە پاڵ ئەو بەرەیە، دەستکەوت و قازانجیان وەبەر دەکەوێت و ستراتیژی نوێی ئەمریکاو ڕۆژئاوا لە دژی پان عەرەبیسم و پان ئیسلامیزم(١٤) لە سەدەی نوێدا دادەڕێژێت و ڕێکخستن و هاوسەنگییەکی نوێی جیهانی دیموکراتی دادەمەزرێت و شەڕی ساردی نێوان ئەمریکاو سۆڤیەت (ڕوسیا؟) لەناو دەچێت و چینیش دەکەوێتە ناو بازنەی ڕۆژئاواو هەروەکو چۆن لە دوای شەڕی دووەم ژاپۆنی ئەوپەڕی ڕۆژهەڵات کەوتە ناو بازنەی دیموکراتی و ڕۆژئاوایی.

ئەڵتەرناتیڤی کوردی

لە دوای ساڵی ١٩٩١ بەدواوە دوو هەڵومەرجی گرنگی کاریگەر لە بەرژەوەندی کوردیدا هاتۆتەکایەوە، یەکەم پێکهێنانی دەسەڵاتێکی کوردی و درێژ خایەن ١٤ ساڵ و دووەم بوژانەوەی کوردی لە هەموو پارچەکانی کوردستاندا کە ڕێگای هاوکاری و کۆدەنگی هێزە کوردییەکان لە دەوری ئەڵتەرناتیڤێکی گونجاو بۆ ڕەوشی نوێی جیهان و کورد دەڕەسێت.

أ- هاریکاری هێزە سەرەکییەکانی کورد، لە دەوری بەرنامەی نەتەوەیی دیموکراتی و هاوکاری ناوچەیی و جیهانی لەگەڵ بەرەی نوێی پێکهاتووە لە دژی بەرەی بونیادگەری تیرۆریزمی ئیسلامی کە هەرچی زیاتر بەرەو دیموکراسی بوون و گفتوگۆی شارستانیەکان و سیستەمی نوێی جیهان بەبێ دابەشبوون بەسەر جەمسەرەکان و بە ڕەچاوکردنی پاراستنی بەرژەوەندییەکان. هێزە سەرەکیەکانی کورد کە مێژووی پڕ سەروەری و پرشنگداریان لە بزووتنەوەو ناسنامەی کوردیدا هەیە، دوای ڕێکەوتنیان دەتوانن هێزێکی کاریگەر لە ناوچەیەکی هەستیارو گرنگدا پێك بهێنن کە جیهان و ناوچەکەش ناچار دەبن وەکو پێداویستییەکی سیاسی و جیپۆڵەتیکی لەگەڵ پرسی کوردیدا ڕێکەوتن ساز بدەن, دەرچوونی هەر یەکێك لەو هێزانەو بەشداری نەکردن لەو پەیمانە جیهانی و ناوچەیدا لە دژی تیرۆریزمی ئیسلامی دەبێتە خاڵێکی لاوازو کاریگەری نێگەتیڤ لەسەر بەرژەوەندی کورد. هێزە سەرەکییەکانی کوردستان پێویستە لە دەوری پەیمانێکی نەتەوەیی و دیموکراتی کوردستان کۆببنەوەو هاوپەیمانی خۆیان لەگەڵ بەرەی دیموکراتی و جیهانی پاش ٩/١١ ڕابگەیەنن، بەو پێیەش چییان پێدەکرێت بۆ سەرخستنی

پێداویستییەکانی ئەو بەرەیە لەناوچەکەدا دریغی نەکەن.

ب- پەیمانی کوردی لە دەوری نەتەوەیی و دیموکراتی بوون دەتوانێت ئەڵتەرناتیڤێکی باش و گونجاوو بەپەلە بێت بۆ ئەم سەردەمە، بەو هۆیەوە دەتوانین بۆشایی بڕیاری کوردی پڕ بکەینەوەو لە قەدەر پێداویستی هەنگاوی گونجاو بهاوین. ئەگەر ئاگاداری بیروڕای شارەزایانی سیاسی و ستراتیژی ئەمریکا ببین و بزانین ئەوان سەبارەت بەرەوشی نوێی جیهان و پرسی کوردی دەڵێن چی، بۆمان دەردەکەوێت کە دەتوانین بۆ مەیسەرکردنی بەرژەوەندی خۆمان لەگەڵ بەرەی ئەمریکی ڕۆژئاواییدا یەك بگرینەوە، لەسەر بناغەی سیاسەتی نوێی ئەمریکا لەناوچەکەدا کە بەپێی بونیادی نەتەوەیی، دیموکراسی و هاریکاری جیهانی دامەزراوە بجولێینەوە, دەبێت لە ڕێگای نەتەوە یەکگرتووەکانەوە مافی ڕەوای نەتەوەکان بەڕەسمی بناسرێت و ئەم مەسەلەیە لە ئەوروپای ڕۆژهەلات و ئاسیای ناوەڕاست و ڕۆژهەلاتی ناوین پیادە بکرێت و کوردەکانیش ئەو سیاسەتە بیان گرێتەوە(١٥).

ریتشارد نیکسۆن کە سەرۆکی سالآنی حەفتای ئەمریکاو قسەکەری باڵی ڕاستی سیاسەتی ئەمریکاییە لەو باوەڕەدایە کە نیگەرانی ئەمریکا بۆ کورد، دەبێت هەمان نیگەرانی ئەمریکا بێت بۆ قوربانیانی کوشتاری یەهودەکان لە دووەم جەنگی جیهانی کە لە دڵسۆزی ڕاستەقینەوە سەرچاوەی گرتووە، نەك بەرژەوەندی جیۆپۆلۆتیکی، هەرچەندە ئەو کارەساتانەی کە دامێنگیری ئەم دوو نەتەوەیە (کوردو یەهود) بوون لەم بەرژەوەندییە سیاسیانە جیاناکرێتەوە(١٦).

کوردستان و نەخشەیەکی نوێ لە خۆرهەلآتی ناوین!

ئایا دیبلۆماسی ئەمریکاو ڕۆژئاوا جارێکی دیکە دۆسیەی کورد دەگرنەوە ئەستۆی خۆیان؟ کە لە رابردوودا بەردەوام چاوپۆشییان لێکردووە. بگرە زۆرجاریش لە دژی وەستاون. بەشێوەیەکی ترسناك پرسی کورد گەلێك کارەسات و مەرگەساتی گەورەی دیوە. تا سەرەنجام ئەمریکاو ڕۆژئاوا لە سەرەتای سالآنی ١٩٩٠ بەدواوە سیاسەتییان کوردی گرتۆتەوە یەکێك لەو دیاردانەی کە دەمانەوێت باسی بکەین گرنگی چاپەمەنی و میدیای ئەمریکایە سەبارەت بەکێشەی کورد. لە ساڵی ١٩٩١ بەدواوە بەشێوەیەکی ناسروشتی ئەو گرنگیدانە لەلایەن سیاسەتمەداران و ڕۆژنامەوانان دەرکەوت. لەو ساڵەدا دوو کەس لەسەر نووسەرانی زۆر کاریگەری ئەمریکی کە ئەوانیش (جیم هوگلاندو ستیفن رۆزنفیلد) لە رۆژنامەی (واشنتۆن پست) بۆ یەکەم جار (لایەنی باشی) دابەشکردنی عێراقیان باسکرد (١٧)، لەو کاتەی کە دروست چاپەمەنییەکانی فەرەنسا بانگەوازو پتشگیری یەکێتی خاکی عێراقیان دەکرد ((جیم هۆکلاند)) نووسیبووی، سەردەمی ئەوە بەسەرچووە بەترسەوە باس لە گۆڕانەکان بکەین، سەرنووسەری واشتنۆن پۆست دەڵێ: تەلیسمی دەسکاری نەکردنی سنوورەکان شکستی خواردووە، بە تایبەتی لە ئەوروپا، شورەوی جاران و یوگسلافیا، ئەی بۆچی هەوڵ نەدەین ئەو تەلیسمەش لە خۆرهەلآتی ناوەڕاست لەناوبەرین و وەختی ئەوە هاتووە کە (واشتنۆن یەکێتی خاکی

عێراق، وەکو بەهایەکی پیرۆز کە بۆتە مایەی ڕۆژە ڕەشی و کارەساتی نەتەوەکان، سەیر نەکات).

ستیفن زۆر نفیك لە ڕۆژنامەی (هیرالد تریبۆن) لە وتارێکی دژ بە (دانیال بیمان، لێکۆڵیاری میت: دابەشبوونی عێراق بۆ سێ پارچە، سێ کێشە دروست دەکات) ئاوا وەڵام دەداتەوە، دابەشبوونی عێراق کۆتایی بەهەڕەشەی بەردەوامی ڕژێمی سەدام حوسێن لە دژی وڵاتانی کەنداوو ناوچەکە دەهێنێ، یارمەتی شیعەکانی باشوورو کوردەکانی باکورد دەدات، خواستەکانیان پیرۆز بکەن. ستیفن لە دوای پەسەندکردنی ئەوەی کە تێزی دابەشنەکردنی عێراق بەپێچەوانەی (شەپۆڵ و گۆڕانکاری و هاوکارییەکانی ئێستای جیهانە) بەو شێوەیە ئەنجامی گرت کە سەر کۆماری ئەمریکا ناتوانێ چاو لەم پەیوەندییە بپۆشێت. هەر پاشەکشەیەکی نێودەوڵەتی هەر جۆرە نەیارییەك لە دژی پرسی کورد تەنها ناوچەکە دەخاتە ئاستانەی تەقینەوە.

ئاشکرایە سەرەتای چارەسەری پرسی کورد بەوە دەبێت کە لانیکەم ڕێگا چارەی دیموکراتی لە چوارچێوەی سیستەمی فیدراڵیدا بەسەر دەوڵەتی ناوچەکەدا بسەپێنرێت لە عێراق و تورکیاوە دەست پێ بکرێت. ئەگەر ئەو دەوڵەتانە چارەسەری دیموکراتیان پەسەند نەکرد، ئەرکی سەرشانی ئەمریکاو (ڕۆژئاوایە!) لە ڕێگای دەسکاریکردنی سنوورەکانەوە (تەلیسمەکانەوە!) چارەسەری گونجاو بۆ کوردو نەخشەیەکی نوێش بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەدی بهێنن. دیارترین و گونجاوترین ڕێگاچارەش پاراستن و گەشەپێدانی ئەزموونی ئێستاو بەهێزکردنی دەسەڵات و پارلەمانی کوردە لە باشووری کوردستان ئەویش بەوە دەبێت کە ئەمریکا رایبگەیەنێت کە ئەم (دینامیك) و (ئەزموونە) دەتوانێ بەرەو دەوڵەتی سەربەخۆیی کورد لە کوردستانی وابەستەکراو بەعێراق، ئەنجامی هەبێت دەبێت زۆر چاك ئەوەش بزانین کە ئەم سیاسەتە دەبێتە هۆی ناڕەزایی دەوڵەتانی ناوچەکە، هەر لە سوریا بگرە هەتا عەرەبستانی سعودی و میسرو تونس وئوردن، بەڵام سەردەمی ئەوە هاتووە کە بەدوو زمان کۆتایی بهێنین، واتە دەبێت سیاسەتی ئەمریکا ڕۆشنتر بدوێ و بەئاشکرا ڕێگا چارەی نیشتمانی دیموکراتی و هاریکاری ناوچەیی کە بووەتە ستراتیژی نوێی جیهان، بدرێت بەگوێی ئەو دەوڵەتانە. ئەمریکا دەبێت بەڕاشکاوی بڵێت کە جیهان و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بەشداربوون لە ستەم و چەوسانەوەی کوردان، جارێکی دیکە وتەکەی (جۆناسان ڕاندڵ) دووبارە نەبێتەوە: (پاش ریسوایی، چی ماوە بۆ لێبووردن)[١٨].

بەهانە هێنانەوە، بۆ ئەوەی کە ئەمریکا نایەوێت بە هۆی کوردستانەوە (ئیسرائیلی دووەم) سازبکات، ناتوانێت دەرمانی هیچ دەردێك بێت. واتە نە بەردێك دەخەنە سەر ئاوەدانی کوردستان و نە دەتوانن دەوڵەتانی ناوچەکەش ڕازی بکەن. ئەمریکا دەبێ وڵاتانی عەرەبی وا دار بکات و ڕێگاچارەی کۆتایی هێنان بە کارەساتی کوردان پەسەند بکەن و ئەگەر ئەم چارەسەرەش ببێتە هۆی دابەشبوونی عێراق[١٩]، بەرژەوەندی دەوڵەتانی عەرەب لەوەدایە، بەتایبەتی لە

ئایندەدا لە جیاتی پاراستنی هەلۆمەرجی ئێستا کە سەرچاوەی هەموو مەترسییەکانە، چارەیەك بۆ کێشەی کورد پەیدا بکرێت ئەگەر ئەو چارەسەرە بەبەهای دابەشبوونی (ولاَتێکی برای خۆشیان)بێت.

سەردەمێك بوو هەموو هەوڵە دیپلۆماتی و سەربازییەکانی تورکیا بۆوە بوو کە (ناوچەی ئاسایشی) تایبەت بەخۆی لە خاکی باشووری کوردستاندا سازبکات. کاتێك کە سلێمان دەمیریل سەرۆکی تورکیای پێشوو بەئاشکرا دەیووت ویلایەتی موسڵ (هەمیشە سەر بەتورکیایە) یان ئەوەی کە تانسۆچیلەری وەزیری دەرەوەو پاشان سەرۆك وەزیران لە مەسعود بارزانی داوا دەکرد (دەورێکی زیاتر بدرێت بەتورکمانەکان) ئایا تورکیا بەم کارانەی دەتوانێ بانگەوازی ئەوە بکات کە ڕێز لە یەکێتی خاکی عێراق دەگرێت، یان ئەم بەهانەیە تەنها لە دژی کورد بەکارناهێنێ؟ چونکە تورکیا بەردەوام یەکێك بووە کە دەستێوەردانی لە یەکێتی خاکی عێراقدا کردووە.

بەڵام لە دوای ڕووخانی بەعس و سەدام و ئازادکردنی تەواوی باشووری کوردستان لەلایەن هێزی پێشمەرگەو ئەمریکاو هاوپەیمانانەوە، دوو ئاماژەو ڕەوشی گرنگ سەبارەت بەنەخشی تورکیاو کاریگەری لەسەر کوردستان پەیدابوون: یەکەم، تورکیا لە پرۆسەی ڕزگارکردنی عێراق و ڕووخانی دەسەڵاتی بەعس و سەدامدا، نەویویست هیچ ڕۆڵێکی کاریگەر ببینێ و بگرە بووە کۆسپ لەبەردەم هاتنی هێزەکانی ئەمریکاو هاوپەیمانان لە خاکی خۆیەوە بۆ عێراق و بەمەش لە گرنگترین و کاریگەرترین گۆڕانکاری سیاسی لە ناوچەکە بەشدار نەبووە، کە ئەمریکا ڕابەری دەکرد ئەم هەلۆمەرجە نەخشی تورکیا وەکو هاوپەیمانێکی نەریتی ئەمریکاو ڕۆژئاوای لاواز کرد. دووەم گرەوی تورکیا لەسەر هێزو کاریگەری تورکمانەکانی عێراق لە هەڵبژاردنی گشتی سەرەتای ساڵی ٢٠٠٥دا بەتەواوی شکستی خواردووەو ئەم هێزە پاشکۆیەی تورکیا نەیتوانی دەنگێکی وا بەدەست بهێنێ کە بانگەوازەکانی تورکیا بسەلمێنێ. بەدەستهێنانی دەنگی یەکەم لەلایەن لیستی برایەتی کوردەوە لە شاری کەرکوك، کە تورکیا بەشاری تورکمانی وابەستە بەخۆی دەزانێ، تەواوی بانگەوازی ناڕاستی تورکیای لەم شارەدا ئاشکراکرد.

ئێرانیش هەمیشە کاردانەوەو دەستێوەردانەکانی لە کوردستانی باشوورو هێرشەکانی ڕوو لە زیادبوون بووە. لە دوای ڕووخانی سەدام یارمەتیدانی تیرۆریزمی سوننەی ئیسلامی لەلایەن دەوڵەتی (شیعەی) ئێرانی یەکێکە لە ڕەوشە ترسناکەکانی ئەم دەوڵەتە لە دژی پرۆسەی ئازادی و دیموکراسی لە عێراقدا. دروستکردن و یارمەتیدانی هێزە ئیسلامییەکان لە باکورو باشووری عێراقدا، هەر لەلایەن ئێرانەوە بووە. هەر ئەو دەوڵەتە بوو کە دەیویست شۆڕشی ئیسلامی لە عێراقدا بەرپا بکات و ڕژێمێکی ئیسلامی وابەستەو هاوشێوەی خۆی بخاتە سەر دەسەڵات. بەمجۆرە ئێران چۆن دەتوانێت لایەنگری لە یەکێتی خاکی عێراق بکات؟ یان ئەویش، ئەم دروشمە تەنها لە دژی کوردو دەسەڵات و هەرێمی کوردستان بەکاردەهێنێ؟

ئەمریکا (ڕۆژئاوا) چەند ڕەخنەی سەرەکییان لە دەوڵەتی ئێرانی هەیەو ئەو دەوڵەتە بەیەکێك لە هۆکارەکانی ناجێگیری سیاسی ناوچەکەو پشێوی جیهانی لە ڕەوشی تیرۆریزمدا دەزانن. ڕەخنەکانی ئەمریکا لە بەرامبەر ئێران ئایندەی ئەو دەوڵەت و (وڵاتە!) دیاری دەکات و بەم شێوەیە:

ا- ڕەخنەی ئەوان لە هەمبەر چالاکی ئەتۆمی ئێران بۆ کاری سەربازی و چەکداری.

ب- هەڵوێستی دژی ئەمریکا لە بەرامبەر هەوڵی ترسناکی ئێران بۆ یارمەتیدانی تیرۆریزمی ئیسلامی لە عێراق و ناوچەکە.

ج- پێشێلکردنی بەردەوامی مافەکانی مرۆڤ لە ئێران.

د- ڕەچاونەکردنی مافی نەتەوەو نەژادەکانی غەیرە فارس لە ئێران.

لە دوای ڕاپەڕینی ئاشتیخوازانەو خۆنیشاندەرانەی تەواوی کوردستانی ئێران هەر لە شنۆوە هەتا کرماشان و ئیلام و پاشان ناڕەزایی خەڵکی عەرەبی خۆزستان لە دژی ڕژێم، یەکێك لە ڕووداوە گرنگەکان ئەوە بوو کە هەڵوێستی ئەمریکا، لەسەر زمانی وەزارەتی دەرەوە یارمەتیدەرو لایەنگری مافی ئەو نەتەوانە بوو لە بەرامبەر چەوسانەوەی دەوڵەتی ئێرانی. لە دوای یازدەی سپتامبرو ڕووخاندنی دەوڵەتی تالیبان، ئەمریکا ئێرانیشی خستە تەوەری شەڕو تیرۆرەوەو ئەم دەوڵەتە دوا ساڵەکان یان دوا ساتەکانی خۆی دەژمێرێ.

سوریا، بۆ ماوەی زیاتر لە چارەکە سەدەیەکە لە هەوڵی پیلانە لە دژی دەسەڵاتی بەعسی سەدام و بەردەوام لە کاردا بووە بۆ سەرنگونی دەوڵەتی عێراق و هێنانە سەر دەسەڵاتی بەعسێکی هاوشێوەو وابەستەی خۆی بەناوی (یەکێتی لەگەڵ عێراق)، ئایا سوریا مافی ئەوەی هەیە ئەم دروشمە بەرز بکاتەوە. هۆکار بۆ ڕێکەوتنی سوریا لەگەڵ دروشمی یەکێتی خاکی عێراق، تەنهاو تەنها بۆ دژایەتی کردنی کوردە دیسان لە دوای یازدەی سپتامبر ئەمریکا سوریاشی خستە تەوەری شەڕو یارمەتیدەری تیرۆریزمی ئیسلامی، ڕەخنەو نەیاری ئەمریکا لە هەمبەر ئەم وڵاتە دوو لایەنی دیکەش دەگرێتەخۆ، هەڵوێستی دژی سوریا لە بەرامبەر پرۆسەی ئاشتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە نێوان (ئیسرائیل و فەلەستین)، یارمەتیدانی سوریا بۆ تیرۆریستانی ئیسلامی لە عێراقی دوای سەدام حوسێن.

بەم جۆرە هەموو ئەو دەوڵەتانەی کە کوردیان بەسەردا دابەشکراوە وەکو دەوڵەتانی دەرەوەی جیهانی شارستانی و دیموکراسی ئەژمار دەکرێن، یان هیچ نەبێت هەموویان ڕێگرن لە پرۆسەی سازدانەوەی ڕۆژهەڵاتی ناوین لەسەر بناغەی دەوڵەتی (نیشتمانی، دیموکراتی، هاریکاری ناوچەیی) کە بناغەیەکی گرنگی سیستەمی نوێی جیهانە. بزووتنەوەی نیشمانی و دیموکراتیکی کوردستان و لە هەموو پارچە داگیرکراوەکانیدا هەر ئێستا چووەتە ڕەوشێکی زۆر لە بارو گونجاو، ئێستا بزاڤی کوردی (جگە لە بزووتنەوەی کوردستانی باکور) بەیەکێك لە هاوپەیمانیە گرنگەکانی ئەمریکاو ڕۆژئاوا دادەنرێت لەڕۆژهەڵاتی ناویندا، ئەم دوو ڕەوشە، واتە ڕێگری و کۆسپی دەوڵەتانی (عێراق

ئێران، تورکیاو سوریا) لە پرۆسەی ئازادی و دیموکراتی ڕۆژهەڵاتی ناوین و هاوپەیمانی بزاڤی کورد لەگەڵ ئەمریکاو بەریتانیاو خۆرئاوا، دەبێتە دوو سەرەتاو ئاماژەی گرنگ جارێکی دیکە ئەوە دەسەلمێنێ، کە کورد بووەتە بەشێك لە سیاسەت و بەرژەوەندی و ڕێوشوێنی ئەمریکاو ڕۆژئاوا لە ناوچەکەدا. ئەمەش سەرەتایەکی دیکەیە، بۆ ئایندەی گەشی بزاڤی کوردی.

دەوڵەتی نوێی عێراق و پرۆژەی دەستووری عێراق و پرسی کوردان لەم وڵاتەدا بەپێشەکی بزاڤی کوردستان دادەنرێت و ئێستا کورد لە هەموو زەمینەکانی کوردستانی، هەرێمایەتی و جیهانیدا وەکو هێزێکی کاریگەرو بەشداری گرنگ لە پرۆسەی سیاسی عێراقدا بڕیاری بەدەستە. ئیدارەی کوردستان و سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان دەستکەوتێکی نوێی ئەم سەردەمەیە لە پاڵ ئەوەی کە سەرۆکی کۆماری عێراق لە کوردەو بەبێ فراکسیۆنی کوردی لە پارلەمانی عێراقدا هیچ پرۆژەو کارێك مەیسەر نابێت. لە هەڵبژاردنی سەرەتای ٢٠٠٥دا کورد دەنگی یەکەمی لە شاری کەرکوك بەدەست هێنا. ئێستا تەواوی ناوچەکانی کوردستانی باشوور ئازاد کراوە، یان ڕاستەوخۆ بەدەست کوردەوەیە (وەکو خانەقین) یان کورد تیا زۆرینەیەو زۆربەی کارو ئیدارەکانی لە دەستە وەکو (کەرکوك) ئەم دەسکەوتانە دەچنە پاڵ وتاری کوردی بۆ داڕشتنی دەستوور کە ئازادترین و دیموکراتی ترین وتارە لە عێراقدا بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی نوێ بەرەو وڵاتی نیشتمانی - دیموکراتی هاریکاری ناوچەیی.

ڕاپەرینی ئاشتیانەو خۆپیشاندان و نارەزایی سەرانسەری کوردستانی ڕۆژهەڵات ترسی بیست و شەش ساڵەی لەناو کۆماری ئیسلامیدا شکاندو ئەمجارە شارە کوردە شیعە مەزهەبەکانی کرماشان و ئیلامیشی گرتەوەو شیعەگەریی دەوڵەتی ئیسلامی لە هەمبەر بزاڤی کوردانەو دیموکراتیکدا تێك دەشکێ و هەڵوێستی ئەمریکاش لە دژی ئەو دەوڵەتەو لایەنگری لە مافی مرۆڤ و مافی نەتەوەکان دەبێتە سەرەتای یەك بۆ کۆتایی هێنان بەرەوشی گۆڕین.

تورکیا ناتوانێ بۆ هەمیشە جەنگی دژی کورد، بەناوی جەنگ لە دژی (تیرۆریزم) بەردەوام بکات لەم جەنگە ناوخۆییە کە هەتا نیوەی ساڵی ١٩٩٦ بیست و دوو هەزار کوژراوی لێ پەیدابوو بەشێوەیەکی ترسناك ئاسایشی تورکیای خستۆتە مەترسییەوە. کە یەکێك لەو مەترسیانە بەدەسەڵات گەیشتنی حزبی ڕەفای ئیسلامی بوو بەسەرۆکایەتی ئەربەکان و ئێستاش حزبی عەدالەتی ئیسلامی لەسەر کارە. باشترین بەرژەوەندی دۆستانی تورکیا (ئەمریکا و ئەوروپا) لەوەدایە کە ئەو دەوڵەتە ڕازی بکەن کە ئایندەی تورکیا بەرەو ئەوروپا لە کەناڵی چارەی کێشەی کوردەوە تێپەڕ دەبێت، یان وەکو دەڵێن (ڕێگای تورکیا بۆ ئەوروپا بەدیاربەکردا تێپەڕ دەبێ). دیلی بیروباوەڕی تەسکی نەژادپەرستی تورکی، ئاکاریی کەسانی لیبراڵ لەنێو بەرپرسانی تورك لە زەمینەی چارەسەری کێشەی کورد، چەوسانەوەی بەردەوامی حکومەت و کۆمەڵ لە لایەن سوپاوە

تورکیای خستۆتە توندوتیژییەکی فراوانەوەو هێندەی نەماوە ئەو وڵاتە بەرەو تەقینەوە بڕوات.

سوریا کە بەشێکە لە دەوڵەتانی تەوەری شەڕو بەهاوکارو یارمەتیدەری تیرۆریزم ناسراوە لەلایەن ئەمریکاوە، بازنەی هەرە لاوازە لە ناچەکەداو بزاڤی کوردیش سەرەتای کاروانی خۆی دەست پێکردووەو هێزە کوردییەکان بەرەو جۆرێك لە خەباتی هاوبەشی کوردانەو دیموکراتی هەنگاو دەنێن. سەرئەنجام سێ ڕەوشی زۆر بەهێزو کاریگەر لە قازانجی بزووتنەوەی کوردستان پەیدابووە، کە ئەو سێ زەمینەیە دەتوانێت گۆڕانکاری گەورە لە ئایندەی نزیکدا لە بەرژەوەندی کورد پەیدا بکات. ئەو سێ ڕەوشە کاریگەرەش ئەمانەن:

١- تەواوی دەوڵەتانی داگیرکاری کوردستان لەلایەن هێزی بڕیاردەرو دەسەڵاتداری جیهانییەوە کەوتوونەتە بەر ڕەخنەو نەیاری و تەنانەت هەردوو دەوڵەتی (ئێران و سوریا) خراونەتە بەرەی شەڕەوەو زۆر گومان و ڕەخنەی ئەمریکا بەرامبەر باڵی (شیعەو سوننەی عەرەبی لە دەوڵەتی عێراقدا هەیە)و تورکیاش بەو شێوەیە.

٢- لە هەموو پارچەکانی کوردستان بزاڤێکی بەهێزو کاریگەری کوردی هەیە بۆ ئازادی و دیموکراسی ئەمانە وێڕای ئەو هێزە کاریگەرەی کە کورد لە عێراقدا هەیەتی.

٣- نزیکبوونەوەی ئەمریکاو بەریتانیاو ڕۆژئاوا لە مافەکانی کورد بۆ ئازادی و دیموکراسی و هەر لەو ڕێگایەو نزیکبوونەوەی لە هێزە سیاسییەکان.

بەدەستهێنانی مافەکانی کوردستان و پارچەکانی بۆ ئازادی و دیموکراسی و جێبەجێبوونی دروشمی مافی فیدراڵی بۆ هەر یەکێك لەو پارچانە، بە سەرەتای گۆڕانی نەخشەی خۆرهەڵاتی ناوین دادەنرێ بۆ ڕێکخستنی سیاسی و هەرێمایەتی تازە لەسەر بناغەی بنیاتنانی دەوڵەتەکان بەپێی (نیشتمانی دیموکراتی- هاوکاری ناوچەیی) ڕێگە چارەی پرسی کورد لە ڕێگای بونیادنانی ناسنامەی نەتەوەیی و دیموکراتی کوردستان بەسەرپەرشتی و ڕەسمی ناسین و کۆمەکی نێودەوڵەتی لەسەر خاکی باشووری کوردستان مەیسەر دەبێت پاشان بەدیهێنانی (ناوچەکانی کورد) لە تورکیا، سوریاو ئێران کە بەتێپەڕبوونی سەردەم لە دامەزراندنی دەوڵەتی فیدراڵی کورد ئەنجامی دەبێت. ئەم کارەو ئەم ئامانجە بەبێ پشتیوانی ئاشکراو بەهێزی ئەمریکاو ڕۆژئاوا نایەتەدی و وێنای سەربەخۆیی و دەوڵەتی کوردستان، لەوانەیە لە پێکهێنانی دەوڵەتی بۆسنێ هێرزەگۆفین و کرواتیا بەپشتیوانی نێودەوڵەتی ئاسانترە. (بۆیە بەدەستهێنانی چارەسەری تەواوی پرسی کورد، نابێت ئەم نەتەوەیە بۆ ماوەی نێو سەدەی دیکە لە خوێن و فرمێسك و جەنگدا ژیان بەسەر ببات) [٢٠].

سەرچاوەکان

١- زبیبگینیو بریجینسکی، خارج ازکنترل Out of Control ترجمه، د. عبدالرحیم نوه ابراهیم.

٢- م. کاردوخ. جنبشهای کرد (ازدیر باز تاکنون) ستوکهولم، ١٩٩٣ .

٣- کریس کوچیرا، جنبش ملی ترجمه، ابراهیم یونسی، تهران ١٢٧٢ .

٤- و ٥- هەمان سەرچاوە.

٦- شیمون ثیریس, عصر جدید/ لايطيق المتخلفين ولايغفر للجهلة, بەشێك لە كتێبی (رؤية عالمية لمستقبل الاوسط). القاهره ١٩٩٢.

٧- جرجيس فتح الله، زيارة للماضي القريب، ستوكهولم ١٩٩٨.

٨- حوسێنی مەدەنی، کوردستان و ستراتیژی دەوڵەتان، بەرگی دووەم، هەولێر ٢٠٠١.

٩و١٠و١١- ئەم سێ خاڵە وەکو خۆی لە کتێبەکەی جرجیس فتح الله و دافید ئادامسۆن، الحرب الكرديه وانشقاق ١٩٦٤، لاپەڕەکانی ١٥، ١٦، ١٧، ١٨ وەرگیراوە.

١٢- جرجيس فتح الله، اراء مخطورة في شؤون عراقية معاصرة، ستوكهولم، ١٩٩٤ .

١٣- جوون كولی، الحصاد (حرب اميركا الطويلة في الشرق الاوسط). ل٢٢ .

١٤- ریچارد نیکسون، فرصت را در یابیم (وظیفه امریکا در جهانی بایك ابرقدرت)و ترجمه حسینی و فسی نزاد ١٩٩١، ل٤١.

١٥- هەمان سەرچاوە، ل١٦.

١٦- هەمان سەرچاوە. ل٣٧١

17- Jim Hoagland “The wold be better with a downsized Iraq” Washington Post, 12 September 1996.
Stephan Rosenfeld “The idea of helping Iraq to break up its merits” International Herald Tribune. 16 Sptember. 1996.

18- After such a Knwledwe what Forgiveness.

ناوی کتێبەکەی (جۆناسان ڕاندڵ) دەربارەی کورد کە بەعەرەبی بەناوی (امة فسي شقاق)و بەفارسی بەناوی (بعد) این ريسوايی چه بخشايش؟) بڵاوبۆتەوە.

19- Why dismembering Oraq would be shad idea” de Shibley Telhami, ntemationl Herald Tribune 21 September 1996

٢٠- کریس کوچیرا، جنبش ملت کرد و خواست استقلال، مترجم فارسی، عزیز ماملی، ئەپریلی ٢٠٠٠، چاپی ئەوروپا، وەرگێڕانی بۆ کوردی بەناوی (بزوتنەوەی کوردو هیوای سەربەخۆیی) ئەکرەمی میهرداد. سلێمانی ٢٠٠٢.